

Małgorzata Pamuła-Behrens, Dorota Sikora-Banasik

Raport z projektu promocji i wdrażania Europejskiego Portfolio Językowego

Wstęp

Europejskie Portfolio Językowe (EPJ) to trójdzielny dokument, w którym uczący się może zanotować informacje i doświadczenia dotyczące poznawania języków i kultur. Te trzy elementy to: Paszport Językowy, Biografia językowa i Dossier.

Paszport językowy stanowi podsumowanie umiejętności i doświadczeń w poznawaniu języków i kultur. Uczący notuje w nim swoje formalne kwalifikacje językowe, zdobyte kompetencje interkulturowe i doświadczenia. W Paszporcie również sam ocenia swoje umiejętności językowe.

Biografia językowa ma za zadanie pomóc uczącemu się w strukturalizowaniu i planowaniu procesu uczenia się. To materiał wspierający refleksyjne uczenie się oraz samoocenę własnych umiejętności językowych oraz doświadczeń interkulturowych.

W **Dossier** jest miejsce na dokumentowanie wszystkich form edukacji językowej. Uczący się sam wybiera dokumenty, certyfikaty oraz inne materiały świadczące o wysiłku włożonym w kształcenie czy też będące dowodem na postępy osiągnięte w jakimś obszarze uczenia się. Europejskie Portfolio Językowe jest zbudowane na bazie Europejskiego Systemu Oceny Kształcenia Językowego. Ma na celu wspieranie nauki języków przez całe życie oraz rozwijanie tolerancji poprzez poznawanie języków i kultur. Po raz pierwszy opublikowane zostało przez Modern Languages Division Rady Europy w 2001 roku. Model EPJ jest wspólny dla wszystkich krajów UE, z tym że poszczególne państwa dokonały adaptacji materiałów do potrzeb uczących się języków w swoich krajach uwzględniając kontekst, w którym będzie on używany.

W roku 2003 Ministerstwo Edukacji zleciło Centralnemu Ośrodkowi Doskonalenia Nauczycieli (CODN) w Warszawie opracowanie polskich wersji tego materiału. W CODN powołał zespół wdrażający EPJ, koordynowany przez Marię Gorzelak. Grupy eksperckie opracowały EPJ dla różnych grup wiekowych, biorąc pod uwagę specyfikę nauczania języków obcych w Polsce. W 2004 roku pojawiło się akredytowane przez Radę Europy EPJ dla uczniów od 10 do 15 roku życia. W 2005 roku zaprezentowano polską wersję EPJ dla dorosłych, którego autorami byli eksperci z European Association for Quality Language Services (EAQUALS) oraz eksperci z Association of Language Testers in Europe (ALTE). Następnie pojawiły się kolejne EPJ: w 2006 roku dla młodzieży i studentów (16+), oraz dla dzieci w młodszym wieku szkolnym (6-10 lat) oraz w 2007 roku „Moje pierwsze portfolio językowe” dla przedszkolaków (3-6 lat).

CODN, przekształcony w 2010 r. w Ośrodek Rozwoju Edukacji (ORE), zajmował się również wdrażaniem tych materiałów do praktyki szkolnej. Zorganizowano wiele szkoleń dla nauczycieli i metodyków regionalnych ośrodków doskonalenia nauczycieli.

W 2010 roku ORE opracował projekt promocji i wdrożenia EPJ do szkół. Celem jego było zachęcenie nauczycieli do korzystania z opracowanej polskiej wersji EPJ, a także otrzymanie

informacji zwrotnej na temat tego, jak ten materiał jest wykorzystywany przez nauczycieli, jakie są plusy, a jakie minusy oraz jakie korzyści zauważają uczniowie korzystający z portfolio.

Na początku roku szkolnego 2010/11 nauczyciele, którzy chcieli wziąć udział w projekcie otrzymali Europejskie Portfolio Językowe dla swoich uczniów i zobowiązali się do przekazania żądanych informacji, dotyczących różnych aspektów wykorzystania EPJ w trakcie swojej pracy. Koordynator projektu – Justyna Maziarska-Lesisz z ORE opracowała kwestionariusz ankiety, który wysłano do 170 nauczycieli. Dziewięćdziesięciu z nich (53% respondentów) odesłało wypełnioną ankietę. Ankiety poddano szczegółowej analizie, której wyniki przedstawiono w niniejszym raporcie.

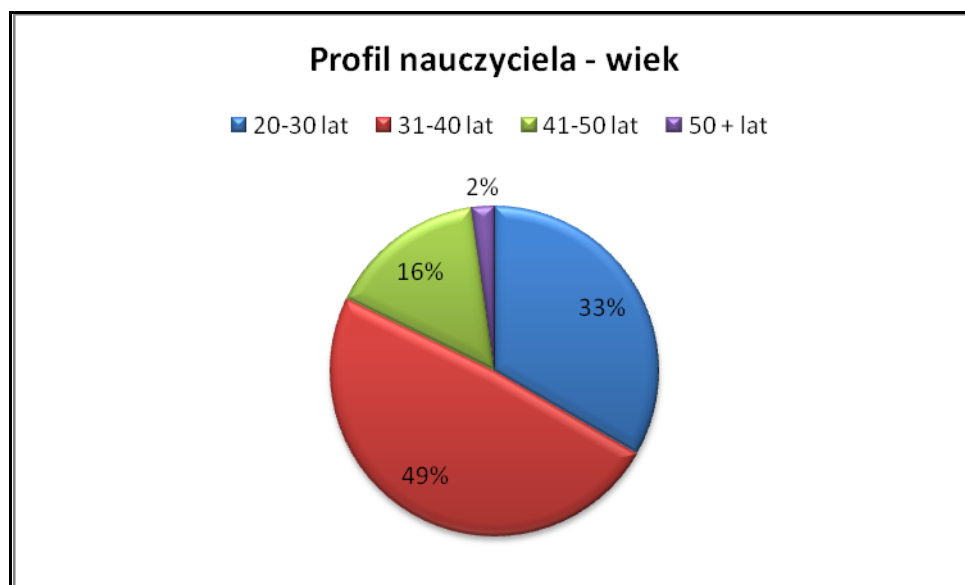
1. Uczestnicy projektu

1.1 Profil nauczyciela

Wiek i płeć nauczycieli

Zawód nauczycielski jest niezwykle sfeminizowany. Biorąc pod uwagę statystyki nauczycieli uczących w szkołach wiemy, że roku 2009/2010 w charakterze nauczyciela pracowało 535 474 kobiet, które stanowiły 81% tej grupy zawodowej oraz 125 846 mężczyzn, tj. 19,0%. W stosunku do roku uprzedniego 2008/09 ubyło w zawodzie nauczycieli mężczyzn, a przybyło kobiet o 0,4%¹. Brak jeszcze danych dotyczących roku 2010/11 ale proporcje z pewnością nie będą znacząco różne.

Nauczyciele biorący udział w badaniu EPJ to głównie kobiety (94%). Tylko 6% nauczycieli, którzy korzystali z EPJ to mężczyźni. Różnica między danymi statystycznymi prawdopodobnie wynika z faktu, że większość badanych, to nauczyciele szkoły podstawowej a statystyki pokazują, że na niższych poziomach edukacji pracuje mniej nauczycieli mężczyzn niż w liceum czy nawet w gimnazjum.

Wykres 1. Profil nauczyciela - wiek

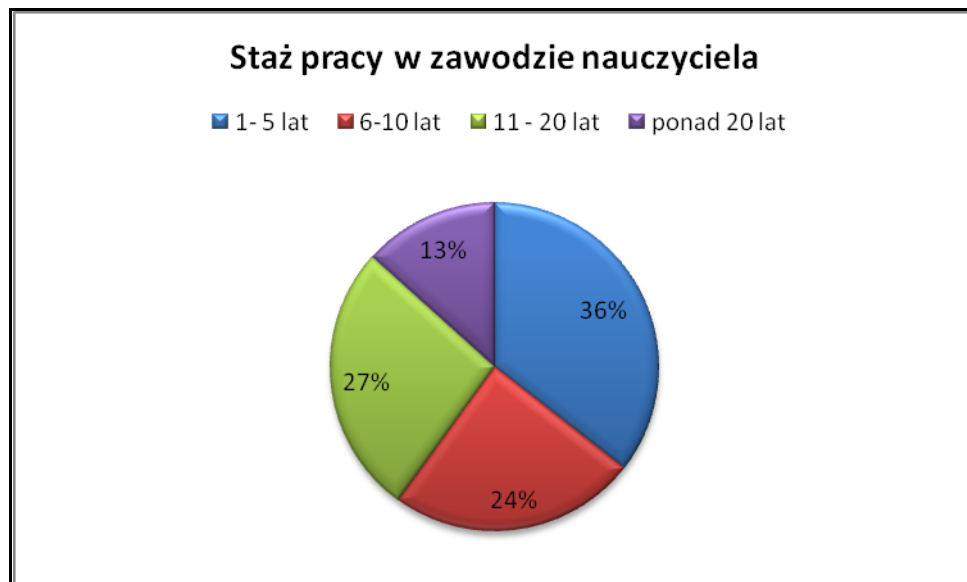
Dwie najbardziej liczne grupy stanowili nauczyciele w wieku między 31 a 40 rokiem życia oraz nauczyciele w wieku między 20 a 30 lat. Nauczyciele po 40 roku życia i starsi, najmniej chętnie angażowali się w prace z nowym narzędziem jakim jest portfolio językowe.

¹ Zarębska J., 2010. Raport: Nauczyciele we wrześniu 2009 roku. Stan i struktura zatrudnienia. Warszawa: ORE, str. 14-15

Mała liczba nauczycieli powyżej 55 roku życia w naszym badaniu, to także wynik ogólnego trendu w zatrudnieniu nauczycieli w Polsce. Jak pisze Zarębska (2010a:59) „Po przekroczeniu wieku 55 lat liczba uczących nauczycieli szybko maleje. Jest to w dużym stopniu związane z odejściem sporej grupy nauczycieli na emeryturę w wyniku uzyskania uprawnień emerytalnych”.

Staż pracy w zawodzie

Analizując staż pracy nauczycieli widać, że najbardziej zaangażowali się w projekt EPJ nauczyciele z krótszym stażem, aż 60% respondentów to nauczyciele ze stażem do 10 lat pracy. W tej grupie 36% stanowią nauczyciele ze stażem do 5 lat, pozostałe 24% to nauczyciele ze stażem do 10 lat. Dość dużą grupę - 27% stanowili nauczyciele pracujący w zawodzie 11-20 lat. Najmniej liczną grupę stanowili nauczyciele starsi, ze stażem ponad dwudziestoletnim (13%).

Wykres 2. Profil nauczyciela: staż pracy w zawodzie nauczyciela

Z pewnością młodszy nauczyciele chętniej podejmują nowe tematy, angażują się w nowatorskie projekty. EPJ nie jest łatwym dokumentem i wdrożenie go wymaga motywacji ze strony nauczyciela. Nauczyciel pracujący z tym materiałem musi wykazać się także gotowością na zmianę niektórych swoich dotychczasowych działań pedagogicznych, szczególnie w zakresie oceny pracy uczącego się, która często zarezerwowana jest tylko dla niego.

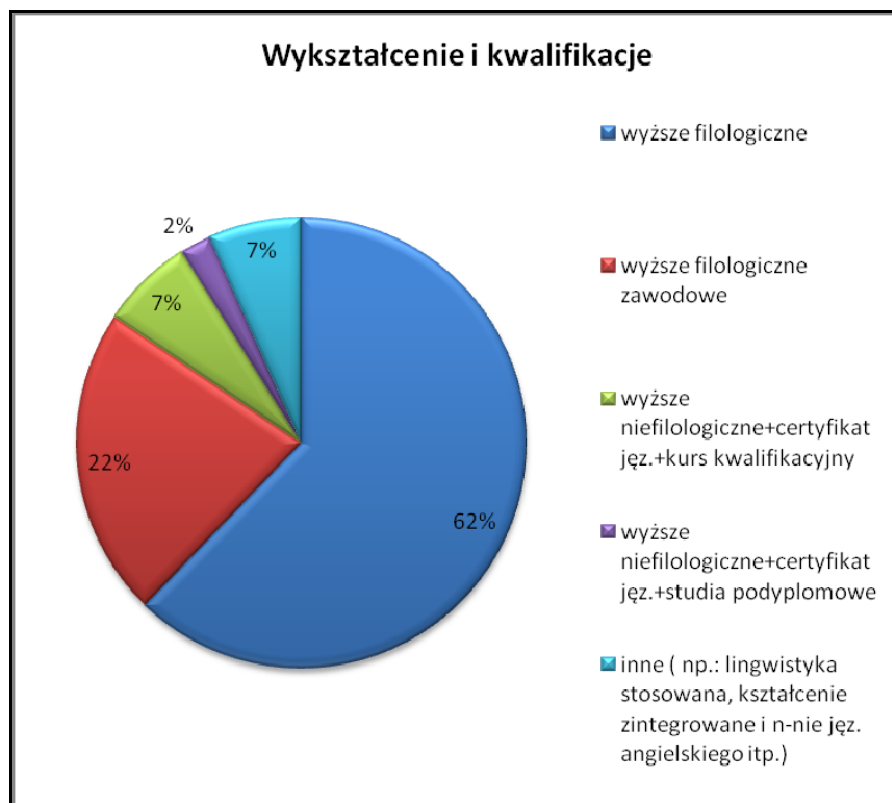
Wykształcenie i kwalifikacje nauczycieli

W raporcie na temat stanu zatrudnienia (Zarębska, 2010:19-20) czytamy, że w polskim szkolnictwie sukcesywnie zmniejsza się liczba nauczycieli z wykształceniem średnim. W sektorze języków obcych odsetek nauczycieli z wykształceniem średnim w stosunku do ogółu nauczycieli jest najwyższy. W roku 2009 najwięcej nauczycieli z wykształceniem średnim było wśród nauczających języka angielskiego (1,02%), hiszpańskiego (0,86%), włoskiego (0,78%).

Język:	Liczba wszystkich nauczycieli	Liczba nauczycieli z wykształceniem średnim	Liczba nauczycieli ze stopniem doktora
angielski	43163	439	283
francuski	2166	6	23
hiszpański	466	4	15
niemiecki	18009	58	149
rosyjski	4065	10	11
włoski	256	2	9
inny	854	3	1

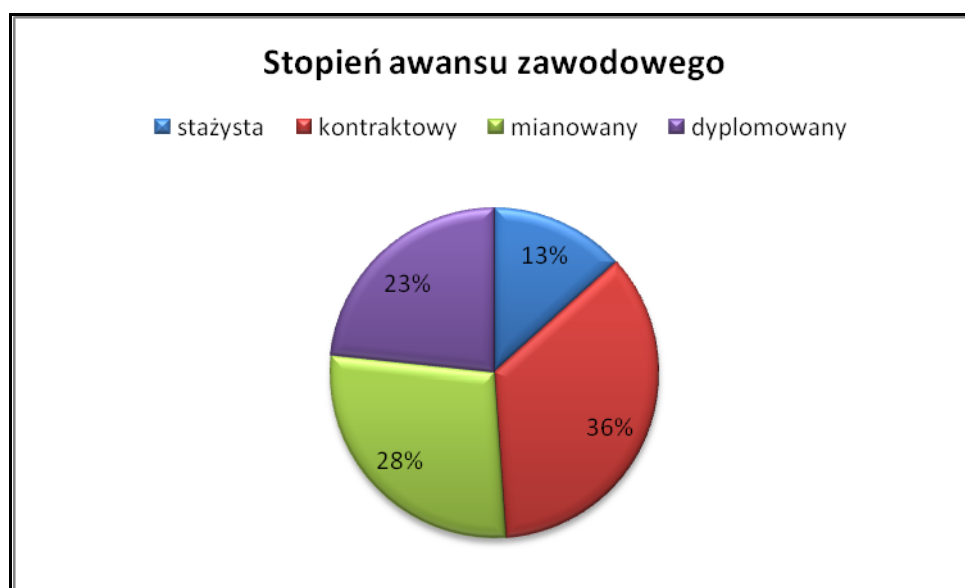
Tabela 1. Wykształcenie nauczycieli języków obcych. Źródło: Zarębska, 2010, Raport na temat stanu zatrudnienia. Warszawa: ORE.

W przeprowadzonym przez nas badaniu największa grupa nauczycieli, zadeklarowała, że ma wykształcenie wyższe filologiczne (62%), lub wyższe filologiczne-zawodowe (22%). Zdecydowanie mniej – 7%, było nauczycieli legitymujących się wykształceniem wyższym niefilologicznym i 7 % zadeklarowało inne wykształcenie.

Wykres 3. Profil nauczyciela: wykształcenie i kwalifikacje

Analizując stopień awansu zawodowego można stwierdzić, że 51% nauczycieli to nauczyciele dyplomowani i mianowani. Dużą grupę stanowili także nauczyciele kontraktowi – 36%.

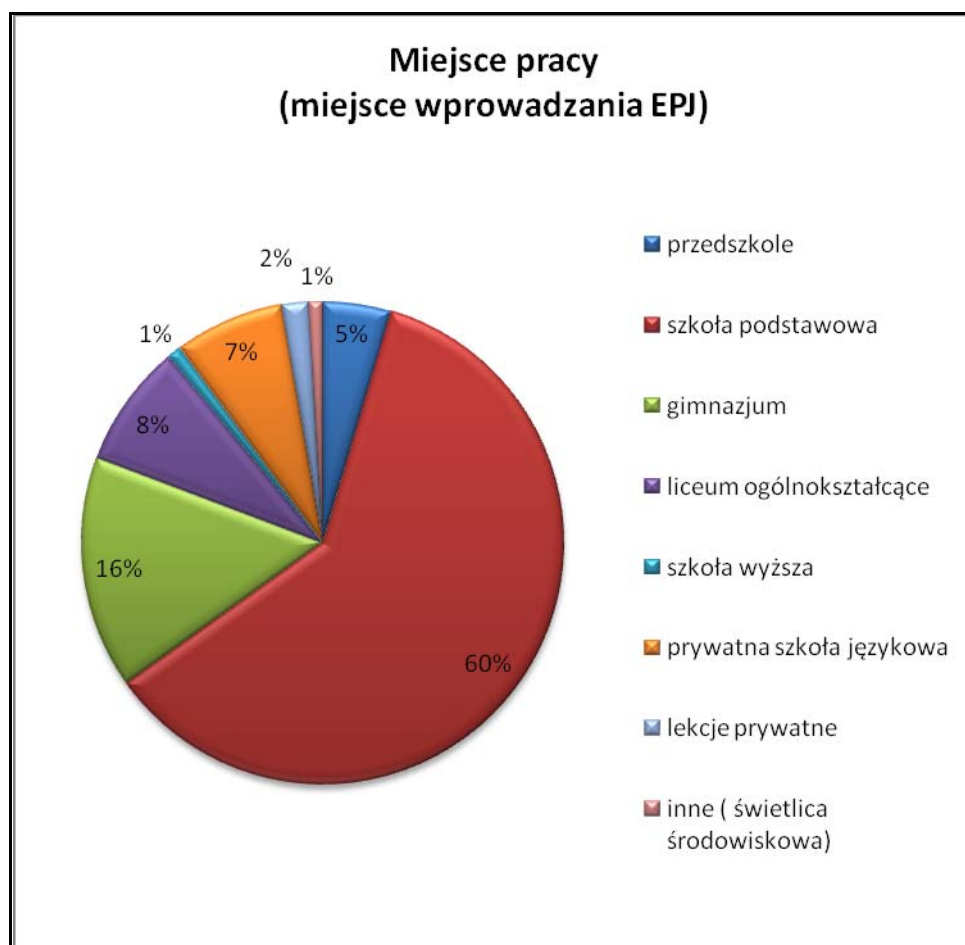

Wykres 4. Profil nauczyciela: stopień awansu zawodowego

Porównując te wyniki z wynikami raportu o stanie zatrudnienia nauczycieli J. Zarębskiej (2010:17) obserwujemy, że w badaniu EPJ wzięło udział proporcjonalnie więcej nauczycieli kontraktowych (34%) niż wynikałoby to ze struktury zatrudnienia w kraju – w jej raporcie nauczycieli kontraktowych było w Polsce 19,7%. Zdecydowanie mniej w naszym badaniu było nauczycieli dyplomowanych niż wynikałoby to z badań krajowych zatrudnienia tych, którzy mieli stopień nauczyciela dyplomowanego – w badaniu EPJ było ich 23% podczas gdy w Polsce jest ich 41,6%. Takie wyniki mogą także być spowodowane tym, że wśród nauczycieli języków obcych dość dużo jest nauczycieli niepełnozatrudnionych i dotyczy to przede wszystkim języków rzadziej nauczanych takich jak francuski, hiszpański czy włoski, a najwięcej nauczycieli dyplomowanych jest wśród osób pełnozatrudnionych.

Miejsce pracy nauczycieli

Nauczyciele biorący udział w ankiecie pracowali przede wszystkim w sektorze publicznym: 60% w szkole podstawowej, 16% w gimnazjum, 8% w liceum. W badaniu wzięli także udział nauczyciele pracujący z uczniami w prywatnych szkołach językowych (7%), a także w przedszkolach (5%). Najmniejszą grupę stanowili nauczyciele pracujący na poziomie uniwersytetu.

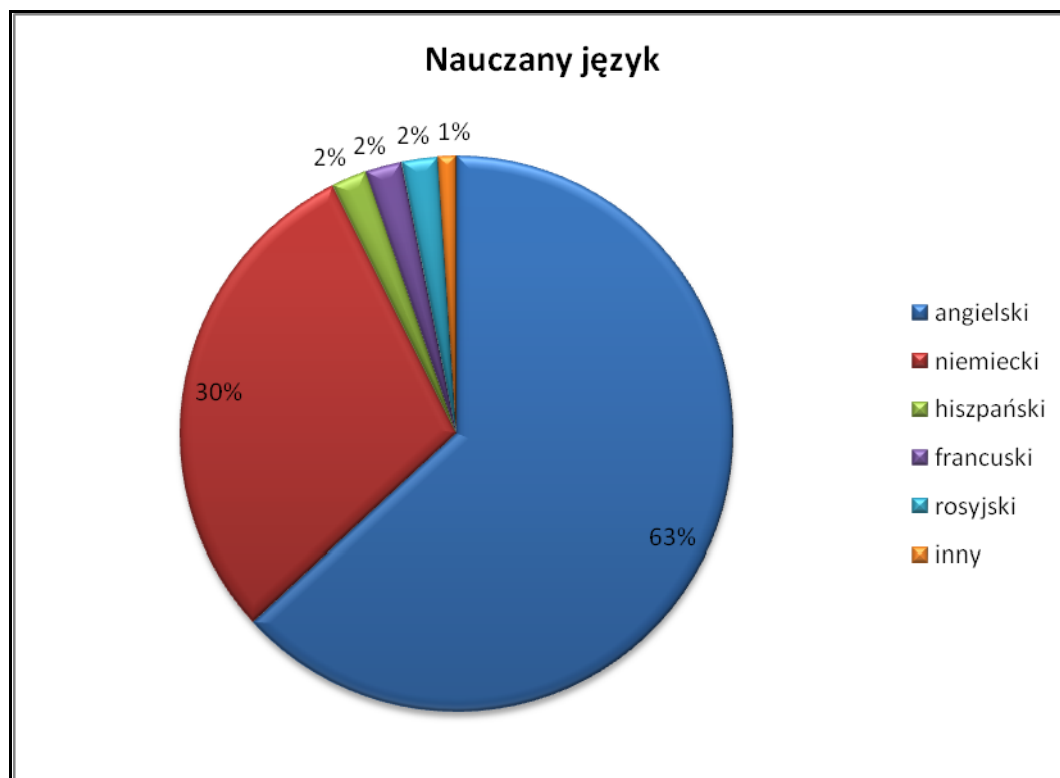
Wykres 5. Profil nauczyciela: miejsce pracy

Wyniki pokazują, że najchętniej w nowych przedsięwzięciach biorą udział nauczyciele ze szkół podstawowych. Zdecydowanie mniejszym zainteresowaniem EPJ cieszyło się wśród nauczycieli gimnazjum czy liceum. Sytuację tę może wyjaśniać fakt, że w szkole podstawowej, szczególnie w kształceniu zintegrowanym, samoocena jest szeroko stosowana przez nauczycieli i uczniowie są do niej zachęcani. Także fakt, że uczniowie są oceniani opisowo ułatwia wprowadzanie EPJ, które może nauczycielom pomóc w opisie umiejętności uczniów. W trakcie pilotażu EPJ dla uczniów nauczania początkowego również zaobserwowano duże zainteresowanie tym materiałem nauczycieli oraz jego spójność z innymi materiałami dydaktycznymi jakie są proponowane uczniom i nauczycielom na tym etapie edukacji². Innym czynnikiem mogą być egzaminy, normatywne i sumujące wiedzę uczniów, które są realizowane na zakończenie drugiego i trzeciego etapu edukacji. Nie ma w nich miejsca na ocenianie kształtujące czy samoocenę i jest oczywiste, że nauczyciele chętniej angażują się w takie działania, które mogłyby mieć bezpośrednie przełożenie na wyniki testów.

² Pamuła M., Sikora Banasik D., 2005. Portfolio européen des langues pour les enfants de 6 à 10 ans – vers l'autonomie de l'apprenant. *Synergies Pologne* nr 1.

Specjalność nauczycieli

Zdecydowana większość nauczycieli, którzy testowali EPJ to nauczyciele języka angielskiego (63 %), drugą dość liczną grupą byli nauczyciele języka niemieckiego (30%), pozostałe języki reprezentowane były na poziomie około 2%.

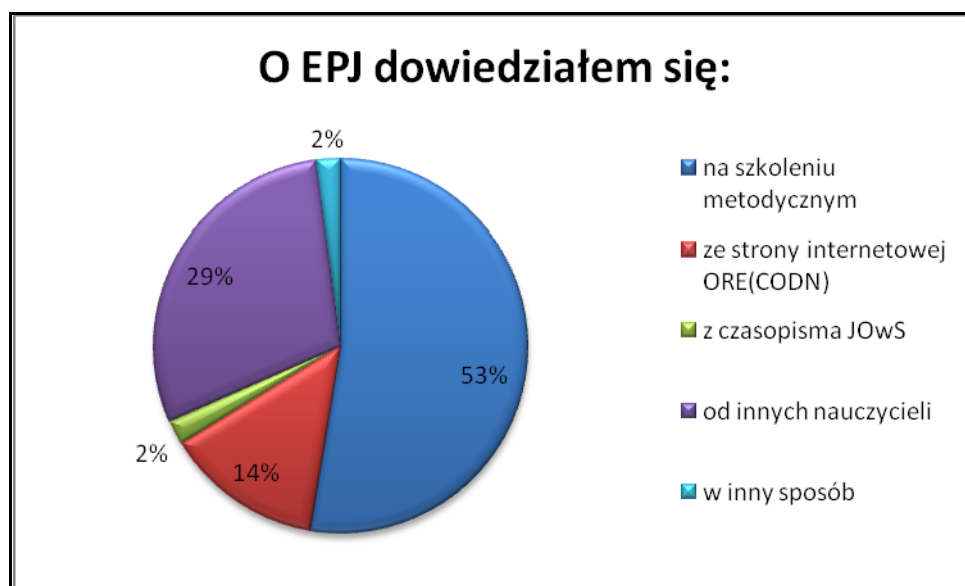
Wykres 6. Profil nauczyciela: nauczany język

Odpowiada to mniej więcej sytuacji nauczania języków w Polsce przedstawionej w Raporcie opracowanym przez J. Zarębską z 2010 r. „Nauczyciele we wrześniu 2009 roku. Stan i struktura zatrudnienia”³. Badanie Zarębskiej pokazuje, że w 2009 roku było 79 480 wszystkich nauczycieli języków obcych. Nauczyciele języka angielskiego, których było 45 597 stanowili 57% wszystkich nauczycieli języków, a nauczyciele języka niemieckiego 25%.

Wiedza na temat portfolio

Większość nauczycieli (53%) dowiedziało się o EPJ na szkoleniu metodycznym lub od innych nauczycieli (29%). Niewielu z nich szukało informacji o tym dokumencie w Internecie lub w czasopiśmie „Języki obce w szkole”, które jest jednym z branżowych czasopism nauczycielskich.

³ Zarębska J., 2010. Nauczyciele we wrześniu 2009 roku. Stan i struktura zatrudnienia. Warszawa: ORE. <http://bc.ore.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=200&from=publication&>

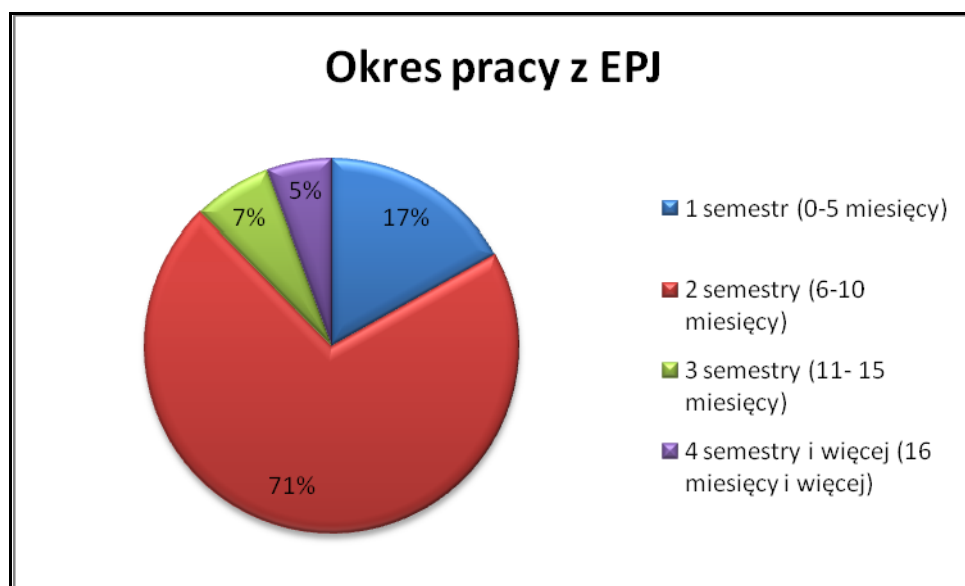
Wykres 7. Źródło informacji na temat EPJ

Z ankiety wynika, że aby promować EPJ warto organizować szkolenia dla nauczycieli, którzy następnie mogą promować zdobytą wiedzę i umiejętności w terenie. Wydaje się to być najlepszym sposobem motywowania nauczycieli do korzystania z nowych materiałów takich jak na przykład EPJ.

Wśród nauczycieli biorących udział w badaniu większość (71%) pracowała z EPJ przez 2 semestry. Ich pierwsze wrażenia z pracy są niezwykle istotne, bo często od powodzenia w pierwszym roku zależy, czy nauczyciele będą kontynuowali pracę z danym materiałem. Jednak dopiero przy dłuższym korzystaniu z materiału można zobaczyć jak on funkcjonuje w praktyce szkolnej. Badania amerykańskie analizujące wdrażanie portfolio do praktyki edukacyjnej pokazują, że potrzeba około 3 lat na to, aby na stałe zagościło ono w praktyce pedagogicznej nauczycieli. Istotne jest także aby było wdrażane przez grupę nauczycieli – ułatwia to pracę poprzez możliwość dzielenia się swoimi doświadczeniami, pomaga nauczycielom w momentach zwątpienia i zachęca do podejmowania wysiłku wdrażania nowych elementów do dydaktyki.

W przeprowadzonym badaniu tylko 5 % nauczycieli pracowało z EPJ więcej niż 4 semestry. Warto przyrzeć się szczególnie wnikliwie ich opiniom na temat materiału aby zobaczyć w jaki sposób wdrażali oni EPJ i jakie problemy pojawiały się w trakcie tego wdrażania.

52% nauczycieli pracowało samodzielnie przy wdrażaniu EPJ w swojej szkole, pozostali współpracowali przy wprowadzaniu portfolio z innymi nauczycielami. Współpraca ta polegała przede wszystkim na wymianie doświadczeń na temat sposobów korzystania z EPJ, wypracowywania wspólnych zasad ewaluacji wzajemnego inspirowania się i doboru tematów.

Wykres 8. Okres pracy z EPJ

1.2 Uczniowie

W badaniu przyglądano się także z jakiego portfolio korzystali uczniowie i ich nauczyciele, a także jak dużą grupę stanowili uczniowie biorący udział w projekcie.

W trakcie realizacji projektu EPJ trafiło do 4 123 uczniów przy czym największą grupę stanowili uczniowie klas młodszych szkoły podstawowej. Potwierdza to wcześniejsze obserwacje, że ten etap nauczania jest najbardziej otwarty na innowacje i nowe propozycje. Nauczyciele pracujący w kształceniu zintegrowanym mają najwięcej doświadczeń z ocenianiem kształtującym, bo system tego od nich także wymaga (ocena opisowa) i wydaje się, że to właśnie oni najchętniej angażują się w projekty innowacyjne. EPJ dla uczniów w wieku 6-10 jest także materiałem dobrze zintegrowanym z innymi propozycjami dla uczniów w tym etapie edukacyjnym. Materiał bierze pod uwagę specyfikę nauczania wczesnoszkolnego – został on opracowany w ścisłej współpracy z nauczycielami uczącymi w kształceniu zintegrowanym.

Liczba uczniów pracujących z EPJ					Razem uczniów
EPJ 3-6	EPJ 6-10	EPJ 10-15	EPJ 16+	EPJ dla dorosłych	
295	2124	1319	258	127	4123

Tabela 2. Liczba uczniów pracujących z EPJ

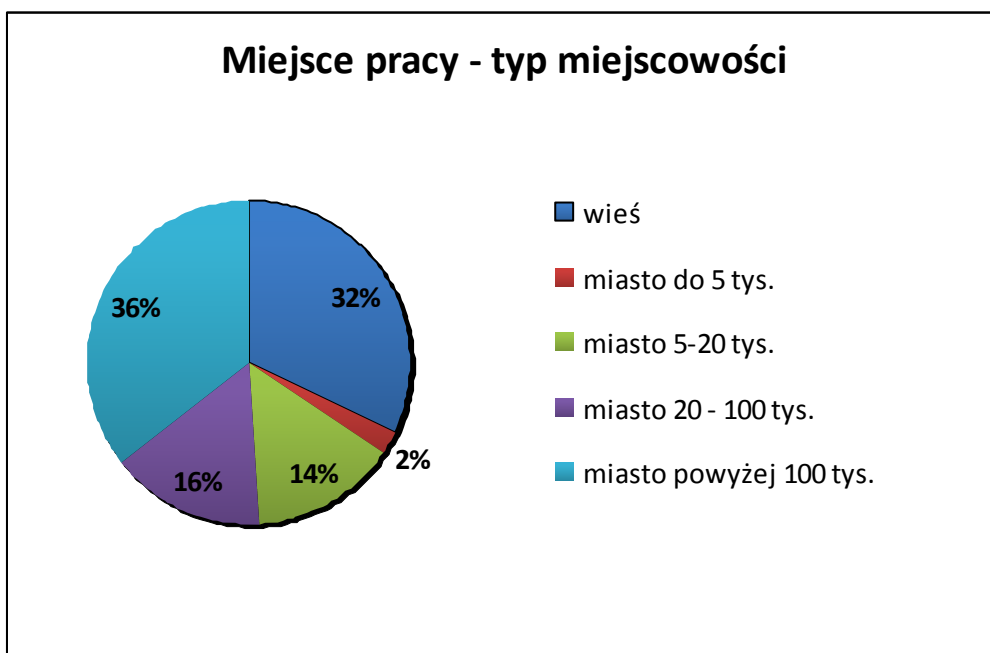

Wykres 9. Liczba uczniów pracujących z EPJ

Szesnastu nauczycieli zadeklarowało, że najlepiej im się pracowało z EPJ dla dzieci w wieku 6-10 lat. Wybór swój motywowali tym, że ta wersja portfolio była właściwie dostosowana do wieku i potrzeb uczniów, a także dobrze rozwijała samodzielność ucznia w zakresie oceny umiejętności i doświadczeń. Nauczyciele uważali również, że jest ono atrakcyjne wizualnie. Podkreślali także, że pomocny w praktyce był przewodnik dla nauczyciela.

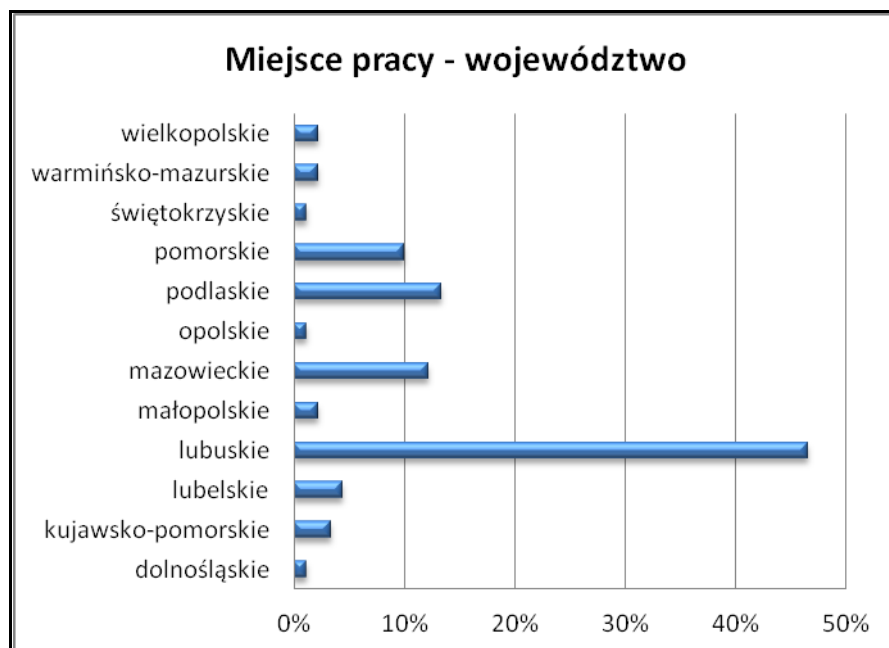
Przestrzenny układ placówek wdrażających EPJ

Projekt EPJ był adresowany do wszystkich nauczycieli języków, którzy chcieliby skorzystać z tego nowego materiału. Wzięli w nim udział zarówno nauczyciele z większych jak i mniejszych miejscowości. Dla nauczycieli z mniejszych miejscowości i wsi dokument ten był bardzo interesujący, bo wspierał działania promujące naukę języków. Jedna z nauczycielek napisała „W środowisku lokalnym nadal funkcjonują stereotypy i obiegowe nieuzasadnione opinie, że absolwenci szkół wiejskich posiadają mniej umiejętności i doświadczeń w kontaktach z kulturą europejską. EPJ [wypełnione przez uczniów] jest namacalnym dowodem, że jest inaczej.”

Wykres 10. Miejsce pracy - typ miejscowości

Można zaobserwować, że EPJ intensywnie testowano w województwie lubuskim. To województwo, które według raportu Zarębskiej (2010:34) ma „Najwyższy wskaźnik powszechności języka niemieckiego jako przedmiotu obowiązkowego” i najmniejszy wskaźnik dla języka angielskiego.

Wykres 11. Przestrzenny (wojewódzki) układ placówek wdrażających EPJ

Jednocześnie warto zwrócić uwagę, że w województwie lubuskim niestety nie aktywnie promowano EPJ. W Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Zielonej Górze konsultantka ds. języków obcych szczególnie intensywnie wspiera nowe projekty i organizuje szkolenia dla dyrektorów placówek i nauczycieli.

Ogólne zagadnienia dotyczące pracy z EPJ

2.1 Metody nauczania

M.Gorzelać i M.Pamuła (2008) w jednym z artykułów promujących Europejskie Portfolio Językowe napisały, że umożliwia ono nauczycielowi:

- poznanie ucznia, określenie jego mocnych i słabych stron,
- skuteczną pomoc w dobraniu odpowiednich dla ucznia sposobów nauki,
- budowanie motywacji ucznia na jego mocnych stronach,
- wspieranie ucznia w wierze, że odniesie sukces,
- kształcenie kompetencji interkulturowej ucznia.

Analizując odpowiedzi nauczycieli w zakresie stosowanych metod nauczania oraz zmian jakie w tym obszarze mogło przynieść EPJ konstatujemy, że 38 nauczycieli zadeklarowało, że dzięki EPJ częściowo zmienili swoje metody nauczania a 31, że praca z EPJ zmodyfikowała ich praktyki edukacyjnych w nieznanym stopniu.

Piętnastu nauczycieli stwierdziło, że praca z EPJ nie wpłynęła na ich dotychczasowe metody nauczania. Zdecydowana większość z tych nauczycieli pracowała w szkole podstawowej z młodszymi uczniami a także w przedszkolu. Ta grupa nauczycieli na co zwrócono już uwagę jest dobrze przygotowana do aktywnej pracy z uczniami a elementy samooceny najczęściej są dobrze znane nauczycielom kształcenia zintegrowanego.

U pięciu nauczycieli praca z EPJ w znacznym stopniu wpłynęła na stosowane przez nich metody nauczania. Wszyscy oni legitymowali się wykształceniem wyższym zawodowym i pracowali z portfolio 2 semestry (7-8 miesięcy). Nauczyciele ci uczyli w szkole podstawowej (zarówno w klasach młodszym jak i starszym).

2.2 Poznanie uczniów i indywidualizacja procesu uczenia się

Uczniowie są różni i zinstytucjonalizowany system nauczania klasowo-lekcyjny często nie sprzyja rozwijaniu indywidualnego podejścia do uczniów. W tym systemie najczęściej uczymy w tym samym czasie tego samego, niekoniecznie respektując indywidualne potrzeby naszych uczniów. Na końcu semestru czy roku uczniowie poddawani są tym samym testom i ocenianie jest także mało zindywidualizowane. Nauczycielom często brakuje czasu na

indywidualne podejście. Wynika to z wielu czynników: konstrukcji programów nauczania, zbyt dużej liczebności uczniów w klasach a także z tradycyjnej struktury systemu szkolnego.

EPJ z pewnością jest materiałem pozwalającym na lepsze poznanie uczniów. Wypełniając biografię językową czy wybierając prace do swojego dossier uczniowie mają możliwość pokazania tego, czego doświadczają w nauczaniu zinstytucjonalizowanym jakim jest szkoła, ale także poza nią. Mają możliwość zaprezentowania przejawów uczenia się nieformalnego w życiu codziennym, które jest realizowane na przykład gdy korzystają z Internetu, kiedy wyjeżdżają na wakacje za granicę lub mają kontakt z osobami z różnych kultur i posługującymi się różnymi językami.

W ankiecie trzy pytania dotyczyły tego zakresu:

Czy praca z EPJ pomogła Pani/Panu lepiej poznać potrzeby językowe uczniów?

Czy praca z EPJ pomogła w indywidualizacji procesu nauczania-uczenia się?

Czy praca z EPJ ułatwiła wprowadzanie różnych strategii uczenia się?

Na pierwsze pytanie z tej serii 67 nauczycieli (74,4%) odpowiedziało, że portfolio „zdecydowanie tak” lub „częściowo tak” pomogło im lepiej poznać potrzeby językowe uczniów.

Z tym pytaniem łączy się kolejne dotyczące o indywidualizację procesu nauczania. Aż 25 nauczycieli (28%), spośród tych którzy pracowali z EPJ stwierdziło, że EPJ zdecydowanie pomaga w indywidualizacji procesu uczenia się a kolejnych 36 (40%) wybrało odpowiedź „tak, częściowo”. Pokazuje to, że materiał w praktyce pedagogicznej się sprawdza i pomaga indywidualizować proces uczenia.

Strategie uczenia się to kolejny element procesu uczenia się, który dzięki EPJ można rozwijać u uczniów. O strategiach uczenia się w kontekście nauki języków obcych warto mówić z trzech powodów:

Badania pokazały (Winstein 1994, Knowles 1984), że uczniowie, którzy osiągają sukcesy w nauce korzystają skutecznie z różnych strategii uczenia się w zależności od zadania jakie jest przed nimi stawiane. Na badania Knowlesa powołuje się też M. Pawlak (2006) w przewodniku metodycznym dla nauczycieli do EPJ dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów. Wraz z zespołem przygotowującym poradnik zaproponował on uczniom i nauczycielom korzystającym z tej wersji EPJ interesujący i kompletny trening strategiczny. Także EPJ dla pozostałych grup wiekowych wspierają uczenie się strategiczne i zachęcają do eksplicytnego mówienia o skutecznych strategiach w uczeniu się języków obcych.

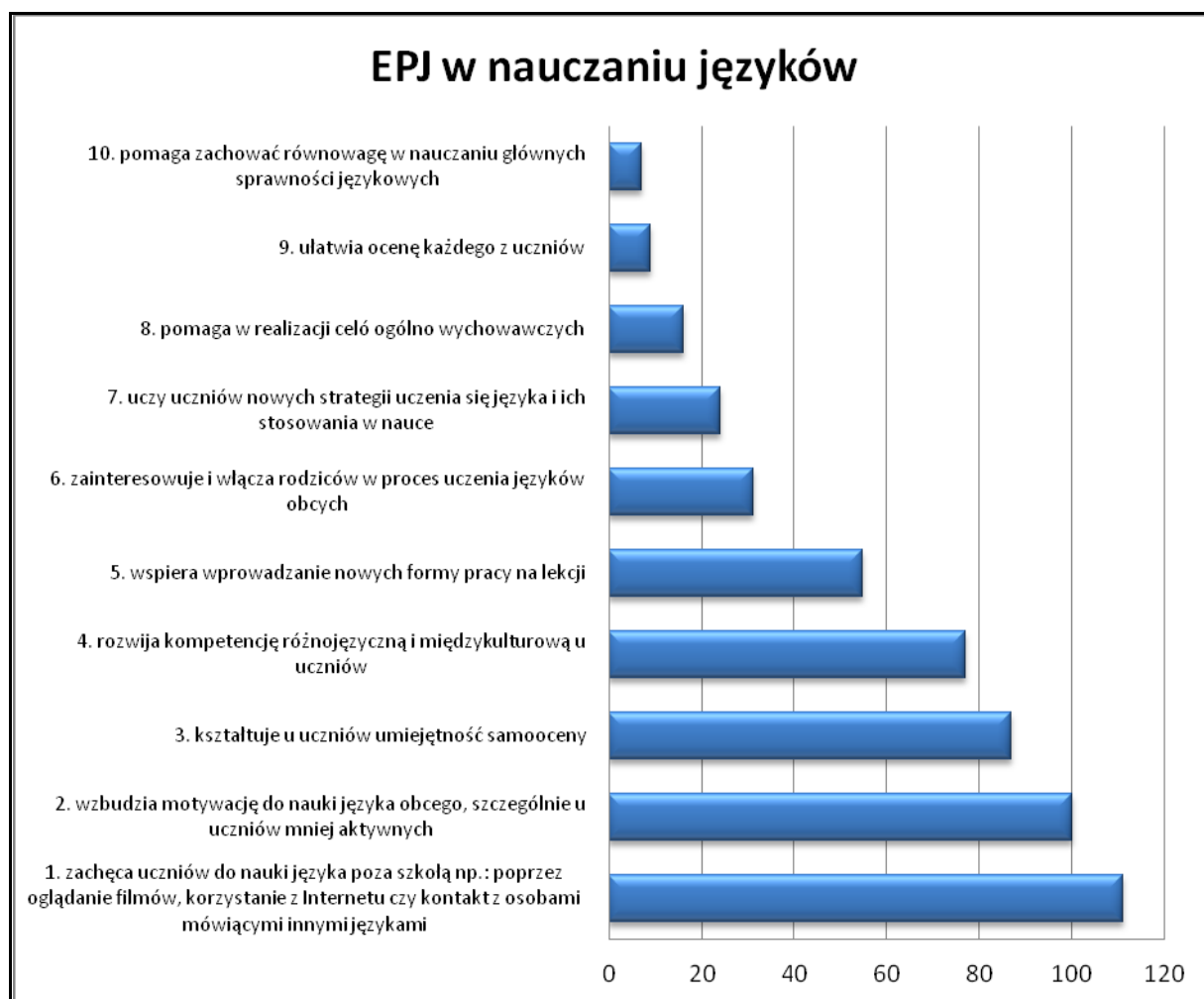
Uczniowie, szczególnie ci starsi, powinni wykazywać się postawami autonomicznymi. Aby być autonomicznym uczniem konieczne jest świadome i skuteczne korzystanie ze strategii w celu samodzielnego nabywania kompetencji językowych i kulturowych koniecznych w komunikacji z innymi.

Strategie, których nauczą się uczniowie będą im towarzyszyły przez całe życie – nie tylko w kontekście nauki języków obcych, ale także w trakcie zdobywania kompetencji zawodowych czy ich doskonalenia.

Ponieważ strategie to ważny element nauki z zadowoleniem zaobserwowano, że zdecydowana większość nauczycieli (62 osoby czyli 69% ankietowanych) stwierdziła, że EPJ ułatwiło im wprowadzenie do procesu dydaktycznego koncepcji strategii uczenia się oraz wdrażanie uczniów do ich stosowania.

Analizując odpowiedzi nauczycieli na temat procesu dydaktycznego i wpływu EPJ na jego różne elementy uporządkowano je według ważności nadanej im przez nauczycieli. W nawiasie podano ilość odpowiedzi jaką podali nauczyciele:

1. Zachęcić uczniów do nauki języka poza szkołą np.: poprzez oglądanie filmów, korzystanie z Internetu czy kontakt z osobami mówiącymi innymi językami (111)
2. Wzbudzić motywację do nauki języka obcego, szczególnie u uczniów mniej aktywnych (100)
3. Kształtować u uczniów umiejętność samooceny (87)
4. Rozwijać kompetencję różnojęzyczną i międzykulturową u uczniów (77)
5. Wprowadzić nowe formy pracy na lekcji (55)
6. Zainteresować i włączyć rodziców w proces uczenia języków obcych (31)
7. Nauczyć uczniów nowych strategii uczenia się języka i ich stosowania w nauce (24)
8. Realizować cele ogólnie wychowawcze (16)
9. Lepiej oceniać każdego z uczniów (9)
10. Zachować równowagę w nauczaniu głównych sprawności językowych (7)

Wykres 12. EPJ w nauczaniu języków obcych

Trzy elementy były, według nauczycieli, istotne w trakcie korzystania z EPJ: materiał zachęcił uczniów do nauki języka obcego poza szkołą (kształcenie nieformalne), stymulował motywację do nauki języka szczególnie uczniów mniej aktywnych, a także uczył samooceny. To główne założenia EPJ, które ma właśnie przede wszystkim pomagać w budowaniu postaw sprzyjających samodzielnej nauce języków obcych. M. Pawlak podkreśla w jednej ze swoich publikacji: „uczeń autonomiczny jest lepiej przygotowany i bardziej chętny do refleksji nad procesem przyswajania języka, co przekłada się na umiejętność określania celów i sposobów nauki, dokonywania obiektywnej samooceny, a ostatecznie skutkuje zwiększeniem wiary we własne umiejętności, wzrostem motywacji i większymi szansami na sukces” (2006a: 45, por. też Pawlak et al. 2006).

Wydaje się istotne, że nauczyciele zwrócili w ankiecie uwagę na fakt, że EPJ rozwija samoocenę, bo oznacza to, że i dla nich ten element jest istotny w nauczaniu. Być może ten materiał zachęci większą liczbę nauczycieli do szerszego stosowania także i tej formy oceniania w swoich praktykach.

Ważnym elementem autonomii jest umiejętność refleksji w trakcie procesu uczenia się. Nauczyciele stwierdzili, że praca z EPJ wpłynęła na bardziej refleksyjne podejście do języka.

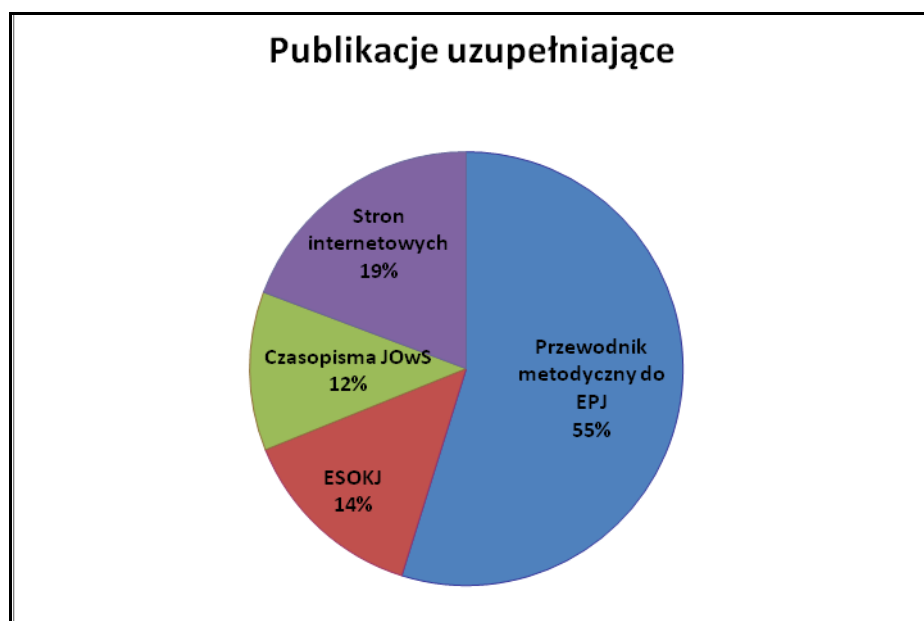
Wykres 13. EPJ a refleksyjne uczenie się

Większość badanych nauczycieli (83 na 90 badanych) stwierdziło także że EPJ pomagało uczniom w sformułowaniu celów językowych. Tylko dwóch nauczycieli na to pytanie odpowiedziało negatywnie. Pozostała piątka nauczycieli nie wiedziała czy EPJ miało wpływ na definiowanie celów nauki u uczniów.

Badaliśmy także czy EPJ pomagało ocenić ich poziom językowy. Tylko czterech nauczycieli wypowiedziało się, że nie wpłynęło EPJ na taką ocenę. 86 nauczycieli stwierdziło, że materiał wpływał na umiejętność oceny poziomu językowego.

2.3 Portfolio i inne publikacje

W ankiecie zapytano nauczycieli także o rodzaj materiałów dodatkowych, z których korzystali w trakcie pracy z EPJ. Większość z nich (55%) korzystała z przewodników metodycznych do EPJ oraz z Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego (ESOKJ).

Wykres 14. EPJ i publikacje uzupełniające

2.4 Czy Przewodnik metodyczny dla nauczycieli pracujących z EPJ był pomocny?

Wszystkie EPJ⁴ zostały wyposażone w Przewodnik metodyczny, mający na celu pomoc w przygotowaniu oraz prowadzeniu zajęć z wykorzystaniem portfolio. Z ankiety wynika, że Przewodniki były bardzo pomocne dla nauczycieli. Z materiałów tych korzystało 74 nauczycieli czyli znakomita większość. Niewielu, bo tylko ośmiu nie skorzystało z tej dodatkowej pomocy. Jedna z osób napisała, że nie korzystała z przewodnika, bo „praca z EPJ jest intuicyjna, w zasadzie Przewodnik nie wnosi wiele nowych informacji”.

EPJ w praktyce szkolnej

3.1 Praca z poszczególnymi częściami EPJ

W ankiecie zapytano nauczycieli w jaki sposób pracowali z poszczególnymi częściami EPJ. Spośród przedstawionych im metod pracy mogli oni wskazać dowolną ilość odpowiedzi lub/i dodać własną.

⁴ z wyjątkiem EPJ dla dorosłych

Biografia językowa

Poniższe tabela przedstawiają zebrane wyniki w kontekście pracy z Biografią językową.

Jaką formę pracy z Biografią językową zaproponował/a Pan/i swoim uczniom?	Odpowiedzi
Przedstawienie Biografii językowej i omówienie jej roli w EPJ	54
Wspólną refleksję nad wybranym zagadnieniem na zajęciach, a następnie samodzielne wypełnianie danej części w domu	43
Wspólną refleksję nad wybranym zagadnieniem na zajęciach, a następnie samodzielne wypełnianie danej części w trakcie zajęć.	45
Ustalanie listy celów uczenia się i badanie stopnia ich realizacji w określonych odstępach czasu przy wykorzystaniu materiałów z Biografii (np.: kart samooceny).	10
Indywidualne rozmowy z uczniami i zachęcanie do refleksji nad ich sposobami uczenia się języka.	23
Grupowe rozmowy z uczniami i zachęcanie do refleksji nad ich sposobami uczenia się języka.	51
Pozostawienie pełnej swobody uczniom w pracy z tą częścią EPJ.	12

Tabela 3. Formy pracy z Biografią językową proponowane uczniom

Paszport językowy

Podczas pracy z Paszportem nauczyciele koncentrowali się przede wszystkim na wyjaśnieniu uczniom w jaki sposób pracować z tą częścią EPJ. Nauczycieli wraz z uczniami (grupowo) rozmawiali o procesie uczenia się języka, zachęcał ich do refleksji na ten temat. Uczniowie często dyskutowali wspólnie z nauczycielem w jaki sposób budować paszport a następnie wypełniali go w domu lub na zajęciach językowych. W niektórych szkołach odbywało się „regularne (comiesięczne) dyskretne, ale dobrowolne analizowanie wypełnionych przez

uczniów treści” lub „dzieci raz w miesiącu zabierały EPJ do domu i mogły wypełniać je samodzielnie”.

Uczniowie rzadko z nauczycielami dyskutowali nad celami nauki oraz rzadko badali czy cele te zostały osiągnięte przy pomocy kart samooceny. Potwierdza to spostrzeżenia dokonane przez A. Czurę, która przeprowadziła badania na temat oceniania wśród nauczycieli języka angielskiego pracujących w szkołach podstawowych gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. A. Czura (2008: 173) skonstatowała, że „wielu nauczycieli korzystających z samooceny, uważa, że jej główną formą jest negocjacja oceny częściowej po odpowiedzi ustnej lub podczas wystawiania oceny końcowej. Pozostałe osoby, szczególnie korzystające z samooceny nieformalnie, tzn. nie w celu wystawienia oceny, korzystały z gotowych testów i ankiet lub prosiły uczniów o szerszą wypowiedź.” Widać, że nadal nauczyciele niechętnie korzystają z samooceny w procesie oceniania uczniów, pozostawiając przywilej oceniania samym sobie.

Jaką formę pracy z Paszportem językowym zaproponował/a Pan/i swoim uczniom?	Odpowiedzi
Przekazanie informacji o Paszporcie językowym, jego funkcji i sposobie wypełniania	67
Ustalenie z uczniami zasad pracy z Paszportem oraz harmonogramu wypełniania go na zajęciach	35
Ustalenie z uczniami zasad pracy z Paszportem oraz wyznaczenia terminów jego samodzielnego wypełniania	25
Organizowanie prezentacji Paszportów językowych wraz z omówieniem postępów i refleksją nad procesem uczenia się	33
Indywidualna praca z uczniem i wspólna refleksja nad Paszportem językowym	19
inne	1 (metoda dramy: "Mój paszport EPJ - przepustką do przekraczania granic" „jako, że jest to klasa 5 SP - wypełnienie paszportu pozostawiłam na kolejny rok pracy”

Tabela 4. Formy pracy z Paszportem językowym proponowane uczniom

Podobnie jak w przypadku biografii nauczyciele koncentrowali się na wyjaśnieniu uczniom czym jest paszport i jak z niego korzystać. Niektórzy ustalali harmonogram pracy z EPJ i organizowali prezentacje paszportów. Niewielu nauczycieli pracowało indywidualnie z uczniem, wspólnie zastanawiając się nad samym paszportem ale także nad procesem nauczania, którego dokumentowaniem ma zajmować się Paszport.

Jedna z nauczycielek napisała: „wykorzystałam Paszport w niewielkim stopniu, miał moim zdaniem zbyt podawczą formę, za mało ćwiczeń” – pokazuje to, że niektórzy nauczyciele biorący udział w badaniu nie do końca zrozumieli czym jest EPJ.

Dossier

Dossier jest miejscem, w którym uczniowie mogą przechowywać wybrane przez siebie prace, ilustrujące ich aktualny stan wiedzy i umiejętności. To miejsce na gromadzenie takich prac, które były dla ucznia szczególnie istotne i które chce zachować.

Jaką formę pracy z Dossier zaproponował/a Pan/i swoim uczniom?	Odpowiedzi
Wspólne opracowanie kryteriów doboru prac do Dossier	34
Zachęcanie uczniów do udziału w konkursach, projektach i odnotowywanie tego w Dossier	55
Organizowanie prezentacji prac, osiągnięć uczniów zebranych w Dossier	34
Wykorzystanie prac zebranych w Dossier przy ocenie pracy i postępów	22
Pozostawienie pełnej swobody uczniom w pracy z tą częścią EPJ	20

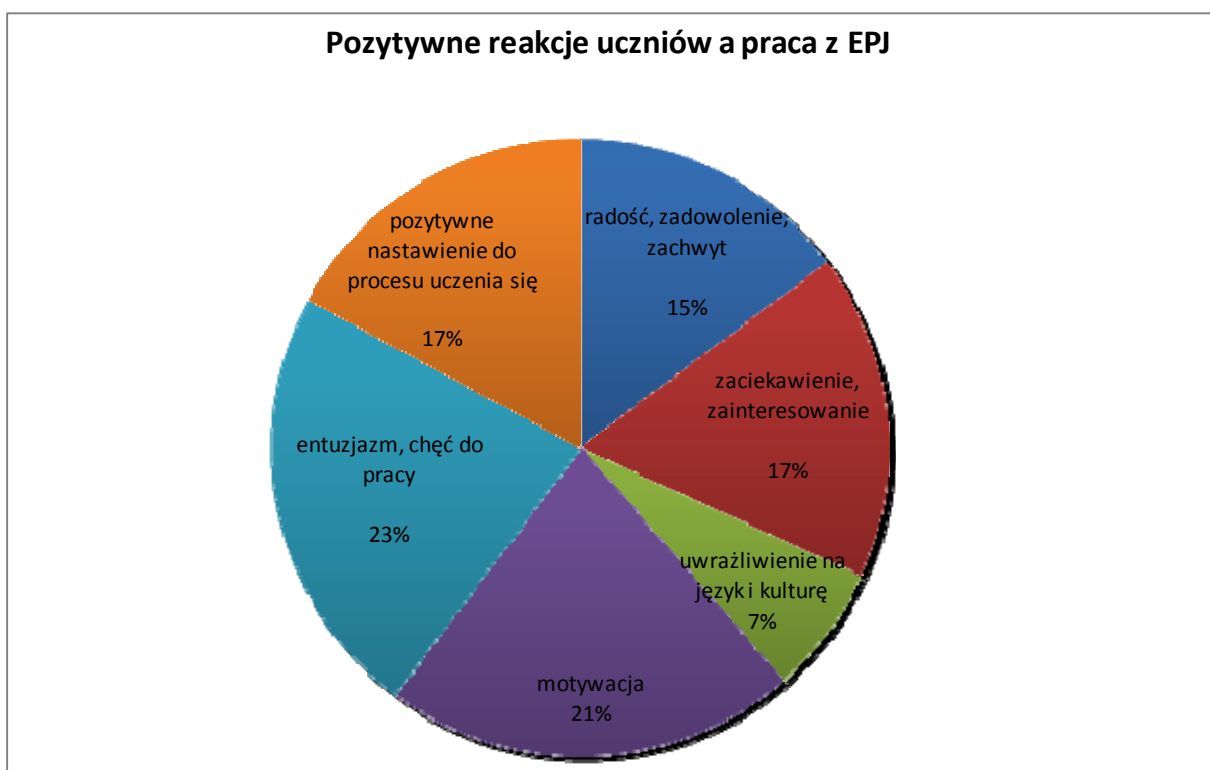
Tabela 5. Formy pracy z Dossier proponowane uczniom

Analiza udzielonych przez nauczycieli odpowiedzi pokazuje, że najczęściej ograniczali się oni do zachęcania uczniów do brania udziału z projektach i konkursach i odnotowywania tego w dossier. Tylko 1/3 nauczycieli opracowała z uczniami kryteria doboru prac do dossier. Podobna liczba nauczycieli stworzyła uczniom warunki na zaprezentowanie swoich dossier na zajęciach lub na większym forum (jedna nauczycielka zorganizowała wystawę EPJ uczniów podczas Dni Języków Obcych w szkole). Z badania wynika że niewielu nauczycieli skorzystało z EPJ przy ocenianiu uczniów – tylko 22 z nich włączyło ten materiał do systemu oceniania.

4. Portfolio i reakcje uczniów

4.1. Pozytywne reakcje uczniów

Jedno z otwartych pytań ankiety dotyczyło pozytywnych i negatywnych reakcji uczniów na pracę z EPJ. Nauczyciele w większości opisują pozytywne reakcje uczniów. Młodszy uczniowie (EPJ dla 3-6 lat, 6-10 lat oraz 10-15 lat) od razu z radością i entuzjazmem podeszli do nowego wyzwania oraz „uczniowie okazywali radość na wieść o zajęciach z EPJ”. W dwóch przypadkach nauczyciele pracujący z młodzieżą gimnazjalną i licealną (EPJ 16+) zanotowali początkową rezerwę, która jednak przerodziła się w pozytywne zaangażowanie w projekt: „początkowe zniechęcenie i niezadowolenie (dodatkowa praca) zastąpiło zainteresowanie i systematyczna praca”. Jedna osoba, ucząca osoby dorosłe, podaje że praca z EPJ nie wywołała u nich żadnych reakcji („neutralne”). Wynika z tego, że im młodszy uczniowie, tym emocjonalne zaangażowanie w pracę z EPJ większe: „uczniowie zawsze dopytywali się i czekali na pracę z EPJ” (EPJ 6-10).

Wykres 15. Reakcje uczniów a praca z EPJ

Opisując precyzyjnie emocje uczniów nauczyciele przede wszystkim wyszczególniają: radość, zadowolenie, zachwyty (13 wypowiedzi) oraz zaniepokojenie, zainteresowanie (15 wypowiedzi) skutkującą uwrażliwieniem na język i kulturę (6 wypowiedzi). Jako główny powód zadowolenia, szczególnie u młodszych uczniów zanotowano otrzymanie nowych, kolorowych materiałów dydaktycznych: „dzieci cieszyły się, że otrzymały w prezencie

kolorowe książeczki i mogły z nimi pracować”. Inne przyczyny zadowolenia to wzbogacenie procesu dydaktycznego: „robienie czegoś poza programem”, „odejście od codziennej rutyny pracy w szkole/na lekcjach”, nowe doświadczenia oraz fakt, że nawet słabsi językowo uczniowie mogą pracować z materiałem EPJ. W jednym przypadku (EPJ 16+) radość wpływa ze „zdziwienia, autorefleksji, że już sporo umieją”.

EPJ wzbudziło zaciekawienie uczniów nie tylko „ciekawą prezentacją”, szatą graficzną i treścią materiałów portfolio (u młodszych uczniów także kolorystyką) ale także rozszerzyło ich zainteresowania poznawcze o aspekty związane z innymi kulturami i językami. Nauczyciele zauważają także u swoich podopiecznych „ciekawość świata”, „zainteresowanie położeniem krajów europejskich na mapie, kulturą tych krajów, ich zwyczajami” oraz „ciekawość innych języków” – jak pisze jedna z biorących udział w projekcie nauczycielek, wdrażająca EPJ 16+: „uczniowie odkrywali, że żyją w otoczeniu innych kultur i języków”. Nauczyciele odnotowali także pewne symptomy większego uwrażliwienia na język i kulturę (6 wypowiedzi), motywację do własnych poszukiwań, kreatywność, możliwość (poprzez pracę z EPJ) kontaktu z kilkoma językami naraz. Niektórzy uczniowie, jak stwierdza jedna z nauczycielek: około 30% uczonej przez nią grupy, „zadawali dużo pytań i opowiadali o swoich wrażeniach z podróży zagranicznych”, „dzieci chętnie chwaliły się indywidualnymi przeżyciami i doświadczeniami dotyczącymi podróży, języków obcych itp.”

Dwoje nauczycieli zauważa, że praca z EPJ wzbudziła w uczniach zainteresowanie procesem uczenia się, w przypadku EPJ dla uczniów w wieku od 10 do 15 lat jest to „zainteresowanie czymś nowym, powrót do materiałów językowych (własnych prac) z lat wcześniejszych”, a u uczniów starszych (EPJ 16+) zaciekawienia wzbudziły różne metody i strategie uczenia się.

Inne pozytywne reakcje uczniów, związane ściśle z udziałem w programie wdrażania EPJ i pracą z materiałem portfolio, opisywane przez nauczycieli to: motywacja (19 wypowiedzi), entuzjazm i chęć do pracy (20 wypowiedzi) i pozytywne nastawienie do procesu uczenia się (16 wypowiedzi). Nauczyciele zauważyli u swoich uczniów znaczny wzrost motywacji do nauki języków, poznawania kultur krajów nauczanego języka oraz „dalszej pracy nad językiem”. W jednym przypadku nauczycielka zauważa „motywację do poszukiwań angielskich zwrotów w życiu codziennym, do czytania i oglądania bajek w wersji angielskiej”.

Większa motywacja do pracy znalazła swoje przełożenie na chęć oraz entuzjazm do pracy z EPJ oraz uaktywnienie się, nawet uczniów słabszych i nieśmiałych. „Uczniowie bardzo chętnie uczestniczyli w zajęciach z EPJ oraz pracowali w domu-pytali kiedy kolejny raz będziemy korzystać z EPJ”, skwapliwie „dzielili się informacjami na temat zagadnień zawartych w portfolio”, cechowała ich „ciekawość, dokładność, pracowitość” oraz rywalizacja o lepsze wyniki. Niektórzy nauczyciele opisali aktywności do jakich uczniowie podeszli z entuzjazmem. Były to: próby samooceny własnych umiejętności, zbieranie „pozytywnych” prac w Dossier i ich prezentacja, wypełnianie poszczególnych części Biografii, chęć uczestnictwa w konkursach oraz spotkaniach i warsztatach organizowanych na terenie szkoły, aktywne uczestnictwo w konkursie na najładniejsze prowadzenie zeszytu ćwiczeń do języka niemieckiego. Jak pisze jedna z uczestniczek programu: „uczniowie chętnie wykonywali ćwiczenia, atrakcyjność zadań spowodowała chęć nauki i poznawania”.

Nauczyciele zauważają także ogólne, pozytywne nastawienie do procesu uczenia się. Odnotowali wśród swoich uczniów dumę ze swoich osiągnięć i postępów: „uczniowie wpisując informacje o dokonanych postępach sami byli zdziwieni jak dużo potrafią”. Praca z EPJ pomogła uczniom uświadomić sobie jakie umiejętności posiadają, nad czym muszą popracować, co jak stwierdził jeden z uczestników programu – „opłaca się”, między innymi dając „zwiększenie poczucia odpowiedzialności za naukę języka obcego”, „zachęciło do samooceny się”, Zgodnie z opisem podanym przez nauczycieli, uczniów cechowała „ciekawość określenia własnych kompetencji językowych”, „zdziwienie, autorefleksja, radość, że już sporo umieją” „chęć zaprezentowania swoich umiejętności”, „ośmielenie przy prezentacji, podpatrywanie pomysłów kolegów”, zainteresowanie odniesieniem i porównywaniem się z innymi uczniami oraz uczniami z innych krajów.

4.2 Negatywne reakcje uczniów

O ile na pytanie dotyczące pozytywnych reakcji uczniów na pracę z materiałem EPJ odpowiedziało 99% nauczycieli, tak problematykę negatywnych reakcji uczniów poruszyło 8% biorących udział w ankiecie. Uczniowie odczuwali niechęć do dodatkowej pracy (3 wypowiedzi): „uczniowie byli zniechęceni może nie samym EPJ, ale dodatkową pracą, którą musieli wykonać”. Nauczycielka biorąca udział w programie wraz ze swoimi uczniami w młodszym wieku szkolnym oraz młodzieżą, podkreślając zadowolenie i radość młodszych uczniów stwierdza, że „gimnazjaliści odebrali EPJ jako dodatkową, męczącą i nudną pracę, byli niechętni”. Około 30 % innej grupy (uczniowie w wieku od 10-15 lat) wykazywało obojętność, brak zainteresowania. W jednym wypadku powodem niechęci do pracy z materiałami była ich waga: „dzieci skarżyły się na ciężki plecak, nie było możliwości trzymania EPJ w szkole, dzieci musiały je nosić ze sobą na każdą lekcję języka”.

Nauczyciele poruszają także problem małej pewności siebie i braku umiejętności samooceny (2 wypowiedzi), a także „frustrację dzieci, które nie były za granicą lub których rodzice nie znają języków obcych”.

Negatywne reakcje uczniów a praca z EPJ

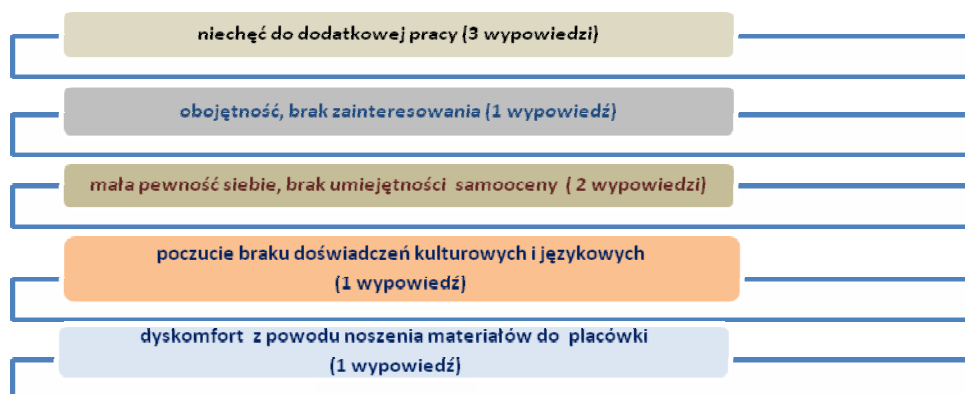

Tabela 6. Negatywne reakcje uczniów a praca z EPJ

4.3 Wnioski

Z powyższego omówienia wynika, że EPJ ma istotny wpływ na pozytywne podejście uczniów do nauki języków obcych. Jest to narzędzie, które w atrakcyjnej formie pomaga uczniom zrozumieć celowość kształcenia językowego, zmniejsza poziom lęku poprzez zastosowanie kategorii operacyjnych (umiem-potrafię) pomagających zauważyć postęp i sukces oraz wzmacniających tendencję do uczenia się metodą prób i poszukiwań oraz poprawiania własnych błędów oraz wzmacnia samoakceptację i poczucie własnej wartości poprzez stosowanie elementów samooceny (Chodoń, Ziętkiewicz: 2003). Materiał zachęca do nauki języków poprzez zastosowanie elementów interkulturowych, ciekawostek, quizów, zadań interaktywnych oraz personalizacji (np. karty: „Języki wokół mnie”, „Mój dziennik”, „Moje marzenia” i in. w EPJ dla dzieci w młodszym wieku szkolnym od 6 do 10 lat).

Jak pisze jedna z uczestniczek projektu w swoich osobistych refleksjach na temat wdrażania EPJ i pracy z materiałem: „EPJ towarzyszyło nam przez cały rok szkolny w procesie nauczania. Na początku, na każdej lekcji starałam się przypominać o nim uczniom. Z czasem uczniowie sami nauczyli się posługiwać tym narzędziem i pamiętali o jego obecności. Na koniec roku miło było słyszeć opinie, że EPJ uświadamiał im dodatkowo, czego nauczyli się na lekcji. Jedna z uczennic zdradziła na koniec, że zawsze po języku rosyjskim, odrabiając lekcje, brała EPJ i zaznaczała czego się nauczyła, a to ją motywowało do dalszej pracy (...) Myślę, że warto było wprowadzić narzędzie EPJ, choćby dla tej jednej wypowiedzi” (Świdarska Agata, niepublikowana praca konkursowa „Moje osobiste refleksje na temat Europejskiego Portfolio Językowego w praktyce”).

5. Portfolio w praktyce szkolnej: problemy i wyzwania

5.1. Problemy i wyzwania oraz czynniki utrudniające skuteczne wykorzystanie EPJ na zajęciach językowych

W odpowiedzi na pytania dotyczące największego wyzwania oraz problemu przy wprowadzaniu EPJ duża liczba nauczycieli (22%) czuła presję czasu, dodatkowo zwiększoną świadomością konieczności realizowania podstawy programowej oraz „programu nauczania i dużej ilości materiału podręcznikowego” (20 wypowiedzi). Nauczyciele w swoich ankietach pisali, że zbyt mała, w ich mniemaniu, liczba godzin przeznaczona na naukę języka obcego „ograniczała korzystanie z portfolio”, zmuszała ich do „wygospodarowania czasu”, czy powodowała „obawę, że nie będzie czasu na kontrolę, refleksję pracy”. Jedna z osób biorących udział w projekcie wprowadziła EPJ wśród uczniów uczestniczących w nadobowiązkowych zajęciach języka obcego, inna skarży się, że wyzwaniem było ogromne zainteresowanie uczniów, którzy na pracę z EPJ chcieliby poświęcić więcej czasu, niż planowała to nauczycielka.

Związanym z brakiem czasu wyzwaniem było też (dla 7 osób) konieczność poświęcenia dodatkowej pracy własnej do przygotowania zajęć z EPJ. Nauczyciele stwierdzili, że materiały EPJ były dla nich nowością i że wymagało „wymagało przygotowania do zajęć” oraz „innego

niewielu przygotowania do lekcji niż tradycyjne”. Nauczyciele stwierdzali, że „zapoznanie z narzędziem wymaga poświęcenia dużej ilości czasu (ale warto!)”, doskwierała im też „zbyt mała ilość praktycznych materiałów wspomagających pracę z EPJ”.

Nauczyciele starali się także skorelować pracę z EPJ z realizowaną podstawą programową lub programem nauczania (7 wypowiedzi). „Tematyczne nawiązanie do treści podstawy programowej”, „zaplanowanie wprowadzenia EPJ poprzez włączenie w nauczane treści”, korelacja z treściami podręcznika przedmiotowego”, oraz „wkomponowanie zagadnień z EPJ w regularne lekcje, szczególnie na początku” stanowiły wyzwanie.

Innymi problemami poruszonymi przez nauczycieli były trudności dydaktyczne oraz trudne do realizacji, w ich mniemaniu, treści i zagadnienia EPJ. I tak, jako problemy i wyzwania związane z dydaktyką nauczyciele podają trudności związane z zapoznaniem uczniów z narzędziem, takie jak, między innymi: „wyjaśnienie uczniom do czego służy EPJ”, „wytłumaczenie dzieciom jak pracować z EPJ”, „zapoznanie dzieci z pracą i właściwym podejściem w fazie wstępnej realizacji projektu”, „dokładne wyjaśnienie dzieciom, co to jest EPJ i jak należy z nim skutecznie pracować”, czy „objaśnienie uczniom sensu wprowadzenia EPJ”. Nauczyciele podają też szczegółowo, wprowadzanie jakich treści EPJ było dla nich trudne lub, z różnych względów, kłopotliwe. Za takie uznano między innymi:

zawarcie w dokumencie zbyt trudnych dla siedmiolatków pojęć dotyczących np. samooceny,

rozdział pt: „Pamiętnik z podróży/miejsc, które dzieci odwiedziły” w EPJ dla dzieci w młodszym wieku szkolnym – „sporo osób nie było za granicą i było sfrustrowana tym faktem”,

zaprezentowanie małym dzieciom instytucji Rady Europy i jej zadań i celów w sposób ciekawy, „tak żeby coś zapamiętały”,

przedstawienie poziomów językowych uczniom młodszym,

wprowadzenie tj. właściwe objaśnienie pojęć: biografia, dossier,

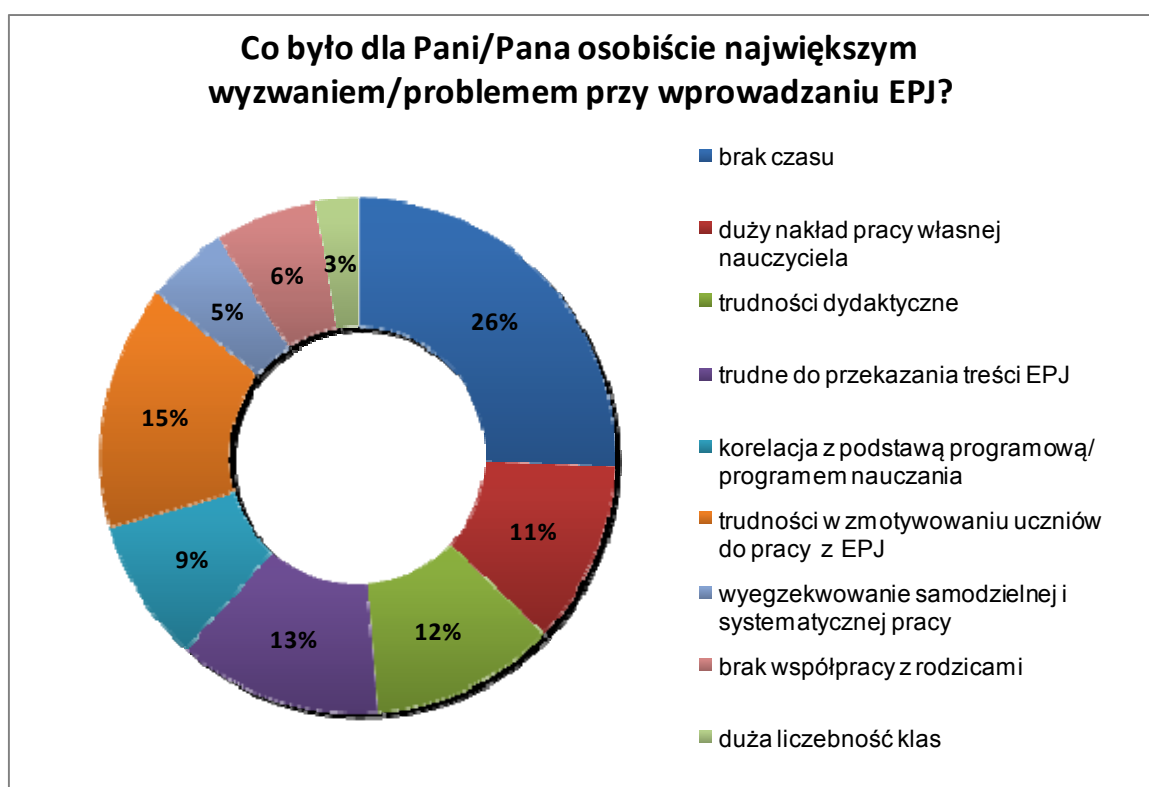
konieczność samodzielnego wypełniania arkuszy w pierwszej fazie nauki uczniów klasy I, w szczególności dzieci 6-letnich.

Kolejnym problemem opisanym przez nauczycieli jest wdrożenie uczniów do samooceny własnych umiejętności językowych oraz kształtowanie tej umiejętności „trudnością było wdrożenie dzieci do rzetelnej i systematycznej oceny swoich umiejętności językowych” a także „wdrożenie uczniów z niepełnosprawnością intelektualną do samooceny”. Jak pisze jedna z nauczycielek: „przy pracy z uczniami z klas I-III samoocena czasem była trudna i nieadekwatna aczkolwiek z prowadzeniem i pracą nie miałam żadnych problemów”.

Niektórych uczniów biorących udział w projekcie trudno było zmotywować (12 wypowiedzi): „uczniowie po raz pierwszy zetknęli się z portfolio językowym. Nie wiedzieli do czego służy i trudno było ich przekonać, iż możliwe jest monitorowanie i dokumentowanie własnych osiągnięć”. Wyzwaniem było też wdrożenie ich do samodzielnej i systematycznej pracy i jej wyegzekwowanie (4 wypowiedzi): „dopilnowanie, by uczniowie systematycznie pracowali z

EPJ” ponieważ „kiedy uczniowie mieli EPJ u siebie w domu nie wszyscy pracowali z nim systematycznie”. Jedna z nauczycielek stwierdza jednak, że wprowadzenia EPJ stanowiło dla niej problem, ale „później to uczniowie kierowali nią poprzez swą aktywność, zaangażowanie”.

Jako osobiste wyzwanie nauczyciele podają także dużą liczebność klas (2 wypowiedzi) oraz trudności związane z brakiem zaangażowania rodziców (4 wypowiedzi), takie jak: „brak wiedzy ze strony rodziców (opiekunów prawnych) co to jest EPJ”, czy problem w „uświadomieniu rodziców w kwestii zasadności stosowania EPJ i dokumentowania osiągnięć dzieci”. Brak współpracy ze środowiskiem rodzinnym wywoływał frustrację: „rodzice nie zaangażowali się w pomoc mimo otrzymanego listu. Małe dzieci nie rozumiały poleceń i pracowały z EPJ po swojemu - oczekiwały pochwał za wykonaną bezcelową pracę”. Jednakże, jak stwierdza jedna z uczestniczek projektu, mimo braku współpracy z rodzicami, praca z EPJ mogła okazać się sukcesem: „Bałam się, że nie znajdę poparcia wśród rodziców - okazało się, że jeśli dziecko nie znajdzie pomocy u rodziny, to samodzielnie też sobie poradzi (pracowałam z I kl.)”.

Wykres 16. Problemy przy wprowadzaniu EPJ

Nauczyciele przenoszą swoje osobiste doświadczenia na grunt doświadczeń zbiorowych. Zapytani, jakie są według nich czynniki utrudniające skuteczne wykorzystanie EPJ na zajęciach językowych podają podobną listę problemów. Największy stanowi według nich problem braku czasu (52%) czy potrzebę „dodatkowej godziny lekcyjnej na realizację EPJ” oraz blokujące skuteczne gospodarowanie czasem: „konieczności realizowania podstawy programowej” czy „skupienie się na programie”.

Nauczyciele, za czynnik blokujący uznali także brak środków dydaktycznych oraz fakt, że dokument wymaga dodatkowej pracy nauczyciela (6%). Ponadto czynnikami utrudniającymi wdrożenie EPJ do praktyki szkolnej są, według wypełniających ankietę, problemy organizacyjne (np.: duża liczebność klas) lub logistyczne (takie jak: brak odpowiedniej ilości egzemplarzy portfolio, konieczność zakupu dokumentu, brak możliwości kontynuowania w wersji online, brak miejsca w placówce na egzemplarze EPJ należące do uczniów, nierzetelność uczniów w przynoszeniu EPJ na zajęcia czy nawet wielkość portfolio: „trudny do schowania w plecaku”).

Programowe założenie dotyczące współpracy z uczniami dziećmi w wieku przedszkolnym (EPJ dla dzieci od 3 do 6 lat) oraz wczesnoszkolnym (EPJ dla uczniów od 6 do 10 lat) są także postrzegane jako problematyczne i utrudniające pracę (3%).

Jako czynniki utrudniające skuteczne wdrożenie EPJ oraz stosowanie go na zajęciach językowych jednostkowe wypowiedzi ankietowanych podają także: „różnicowany poziom wśród uczniów dotyczący samodzielnej, systematycznej pracy z EPJ” oraz „bardzo różnicowany stopień posiadanych przez dzieci doświadczeń” lub wręcz ich brak: „dzieci pochodzące z ubogich środowisk mogą być zniechęcone faktem, że nacisk kładzie się na umiejętność mówienia jęz. obcymi w domu, zagraniczne podróże, spotkania z cudzoziemcami”, a także brak dyscypliny wśród uczniów, ich niechęć do dodatkowej pracy oraz brak dostępu do Internetu na zajęciach języka obcego.

5.2. Sukcesy nauczycieli wynikające z udziału w projekcie oraz korzyści dla ich doświadczeń zawodowych

Za osobisty sukces większość nauczycieli postrzega wzbudzenie w uczniach entuzjazmu i wynikające z tego ich zaangażowanie w pracę z EPJ (24 wypowiedzi). Nauczyciele zauważali, że ich podopieczni z radością akceptują wszystkie formy pracy proponowane im w trakcie realizacji projektu, nawet nowe i dotychczas niestosowane, takie jak: pisanie listu, czy poszukiwanie dodatkowych informacji w Internecie. Jedna z nauczycielek stwierdza, że za sukces poczytuje fakt, iż „90% grupy stosunkowo szybko zaczęło pracować systematycznie z portfolio”, inne, że dzieci „chętnie przynoszą prace na zajęcia i są zadowolone ze swoich dokonań” oraz, że „EPJ zmotywowało je do tworzenia staranniejszych prac, dokładały je chętnie do teczek podobnie jak dyplomy”. Zmotywowanie uczniów do pracy zauważa 16 nauczycieli, podkreślając fakt, iż dotyczy ono także uczniów dotychczas mniej aktywnych, czy wręcz takich, „którzy wcześniej nie lubili angielskiego”. „EPJ pomogło zmotywować do pracy poprzez praktyczne zdiagnozowanie osiągniętych postępów językowych oraz refleksję nad stylami uczenia się”. Motywacja ta obejmuje nie tylko nauczany język ale i „zachęca uczniów do nauki innych języków”. Nauczyciele podają, że „uczniowie nieśmiali, wycofani - wykonywali dużo pracy (nawet z rodzicami) Byli dumni, że potrafią zrobić projekty”. Efektem takiej motywacji były lepsze oceny, „bardzo fajne prezentacje prac dzieci” czy „ciekawe projekty dzieci, pokazane później rodzicom”.

Nauczyciele dostrzegali także swoje sukcesy dydaktyczne. W opinii wypełniających ankietę nauczycieli poprzez wykorzystanie EPJ na zajęciach językowych w swoich grupach udało im się rozwinąć u swoich uczniów umiejętność uczenia się (6 wypowiedzi) oraz samooceny (2 wypowiedzi), a ich uczniowie byli „zdziwieni ile nauczyli się w ciągu paru miesięcy” oraz

„zadowoleni z faktu, że tak dużo już umieją po zaledwie 3 miesiącach i przyjemności jaką sprawia im zaznaczanie kolejnych umiejętności w miarę poznawania języka”.

Uczniowie zaczęli także wykazywać samodzielność w procesie zdobywania wiedzy i poszerzania kompetencji (14 wypowiedzi). Za przejawy samodzielności uczniów upatrywane jako sukces przez nauczycieli uznano między innymi:

zmobilizowanie uczniów do samodzielnej, systematycznej pracy w domu,

zmobilizowanie uczniów słabych do samodzielnej pracy - zobaczyli, że mogą uczyć się języka i kultury na wiele różnych ciekawych sposobów,

wykorzystywanie przez uczniów doświadczeń życiowych w nauce języka,

uzmysłowienie uczniom ich umiejętności językowych,

podjęcie przez uczniów prób samodzielnego oceniania się,

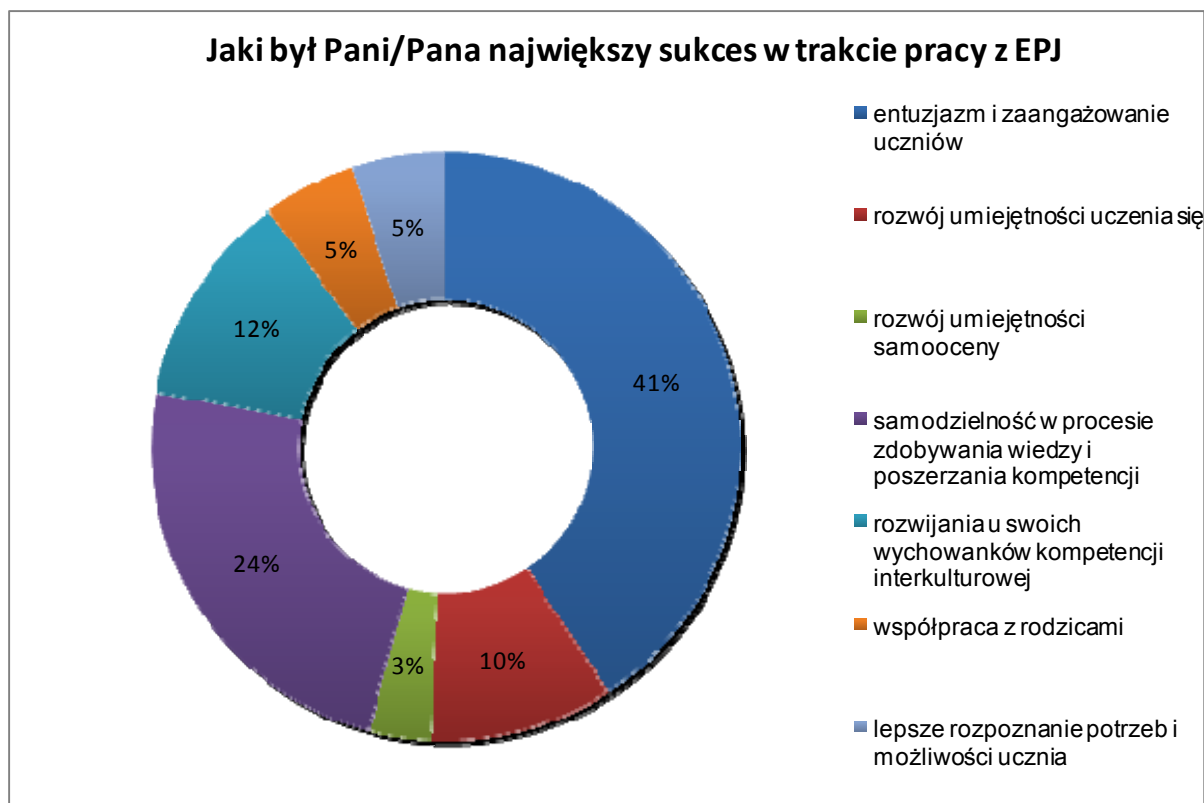
zainteresowanie nauką języka obcego poza szkołą np.: oglądanie bajek, filmów w języku obcym,

zbieranie przez uczniów ciekawych gadżetów do nauki języka.

Nauczyciele czerpią satysfakcję także z rozwijania u swoich wychowanków kompetencji interkulturowej (7 wypowiedzi). Jako przykłady podają m.in.: ich otwarcie się na inne kultury, rozbudzenie ciekawości poznawczej dotyczącej kultury krajów języka docelowego oraz innych kultur i języków.

W trzech przypadkach jako sukces postrzegane jest także podjęcie współpracy z rodzicami i ich zainteresowanie oraz zaangażowanie w proces uczenia się dzieci.

Osobistą korzyścią dla kilku nauczycieli jest także lepsze rozpoznanie potrzeb i możliwości ucznia (3 wypowiedzi). Ankietowani piszą o głębszym poznaniu uczniów: „odkryłam, że u dzieci drzemią wielkie pokłady kreatywności” oraz indywidualizacji pracy: „poznałam potrzeby językowe uczniów i zastosowałam je na zajęciach”.

Wykres 17. Sukcesy w trakcie wprowadzania EPJ

Ankietowani pytani o korzyści, jakie wynieśli z udziału w projekcie podkreślają aspekt nowości oraz innowacyjności materiałów EPJ, które ogólnie rzecz biorąc przyczyniło się do „nowego”, „innego” spojrzenia na własną pracę (5 wypowiedzi), pozwoliło na refleksję, „całościowe spojrzenie na nauczanie” oraz „szersze spojrzenie na kompetencje językowe”.

Nauczyciele znacząco wzbogacili swój warsztat dydaktyczny (21 wypowiedzi) oraz uatrakcyjnili prowadzone przez siebie lekcje (11 wypowiedzi). Nauczyciele piszą: „poprzez swobodną pracę kierowaną (jak w moim przypadku) przez uczniów można realizować podstawę programową odchodząc od podręcznika - przechodząc w formę bardzo przyjazną uczniom” oraz określają aktywność w ramach projektu jako „miłą formę spotykania się z uczniami po zajęciach i pracę nad EPJ”. Wśród korzyści nauczycieli w postaci wzbogacenia własnego warsztatu dydaktycznego wymieniono między innymi:

autorefleksję nad stosowanymi metodami nauczania

poznanie nowych metod nauczania,

zapoznanie się z nowymi formami pracy i kierunkami działań w nauczaniu języka,

nabycie umiejętności wprowadzania kreatywnych rozwiązań: praca w grupach, burza mózgów w nawiązaniu do treści EPJ,

nowe spojrzenie na strategie uczenia się (z punktu widzenia dziecka),

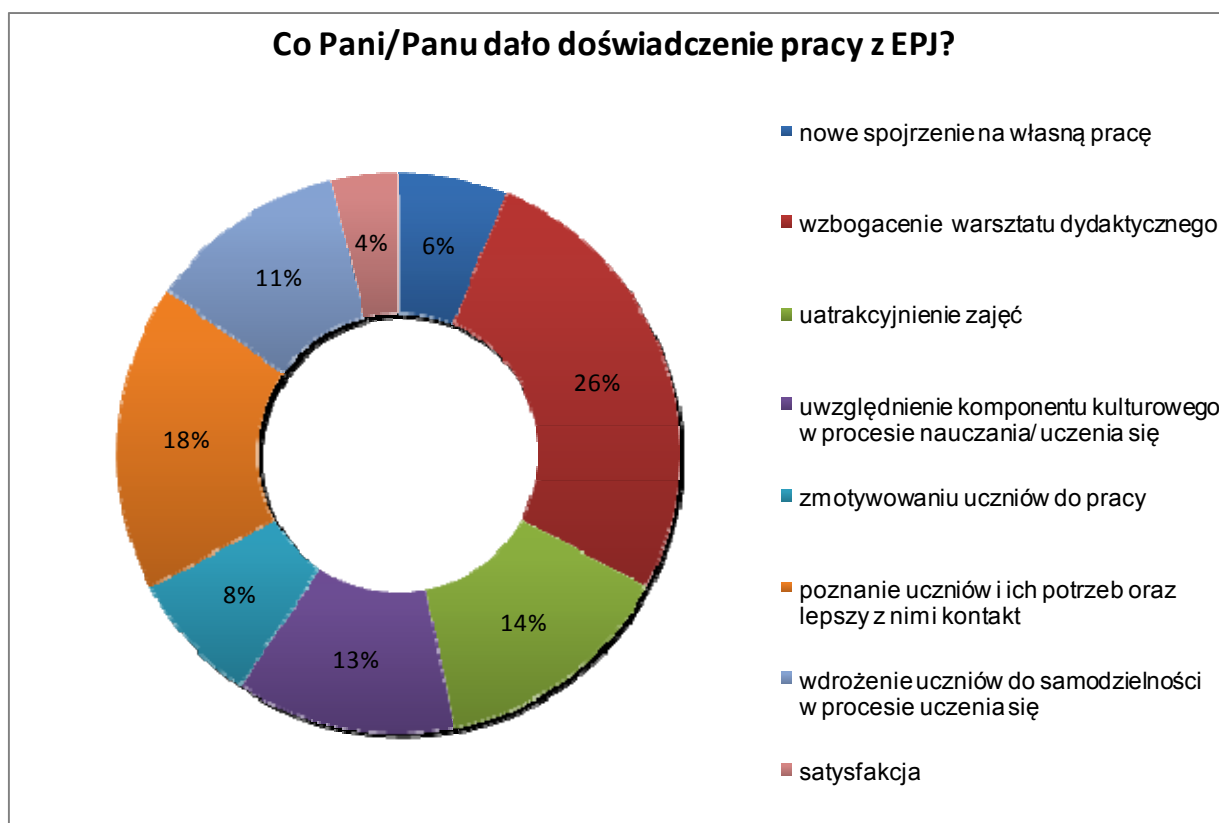
poznanie strategii pomocnych uczniom w nauce języków,
zmodyfikowanie warsztatu pracy (indywidualizacja procesu).

W kilku przypadkach (10 wypowiedzi) nauczyciele zwrócili uwagę na konieczność uwzględnienia komponentu kulturowego w procesie nauczania/uczenia się. Określili EPJ jako „narzędzie motywujące uczniów, budzące w nich refleksję, zachęcające do nauki języka i poznawania innych kultur”, które „zwróciło uwagę na aspekty pozajęzykowe w nauczaniu języka obcego”. Jak piszą uczestnicy projektu: „EPJ utwierdziło mnie w przekonaniu o potrzebie mówienia o europejskości, kulturze innych krajów itp.” oraz dało „pomysł na zintegrowanie tematyki europejskiej poprzez kształcenie językowe”.

Jako dodatkową korzyść mającą wymierny efekt w zmotywowaniu uczniów do pracy (6 wypowiedzi), nauczyciele podają poznanie uczniów i ich potrzeb oraz lepszy z nimi kontakt (14 wypowiedzi). Praca z EPJ umożliwiła „nawiązanie bliższego kontaktu z uczniami, rozpoznania ich sytuacji osobistej i ich doświadczeń w zetknięciu z innymi kulturami”, „poznanie doświadczeń uczniów w obcowaniu z językami obcymi”, dała możliwość „pełniejszego poznania potrzeb językowych i priorytetów uczniów”, „ich sposobów uczenia się tak, że można było dostosować swoje metody i cele by je realizować”.

Nauczyciele wyrażali zadowolenie oraz poczytywali sobie za korzyść wspomniane także jako ich osobisty sukces wdrożenie uczniów do samodzielności w procesie uczenia się (9 wypowiedzi). W wypowiedziach dotyczących tego aspektu wyodrębniono kilka najważniejszych elementów: naukę samooceny, indywidualizację procesu nauczania, poznanie oraz świadome stosowanie strategii uczenia się przez uczniów, np.: „EPJ „uświadomiło, że należy uczniom pozwolić na więcej samodzielności oraz na częstą samoocenę”, „umożliwiło zapoznanie uczniów z najważniejszymi czynnikami wpływającymi na naukę języków obcych”, dało „lepsze poznanie strategii uczenia się przez uczniów, ich zainteresowań językowych, doświadczeń w poznawaniu innych kultur” oraz „pomogło uświadomić uczniom ważne aspekty nauczania i uczenia się języka obcego”.

Praca z EPJ w ramach projektu przyniosła nauczycielom satysfakcję (3 wypowiedzi) oraz zainspirowała do wielu działań metodycznych i dydaktycznych: „miałam okazję do wykorzystania portfolio w wymianie doświadczeń w zakresie uczenia się j. obcych”, „możliwość prezentacji prac, organizacji konkursów”, „znalazłam ciekawe strony internetowe dotyczące EPJ, związane z pracą nad EPJ”. Nauczyciele stwierdzają, że „EPJ udowadnia, że nauka języka obcego to nie tylko słówka i gramatyka”, co wyzwoliło „chęć realizowania pracy z EPJ z innymi klasami” (nie tylko objętymi projektem). W efekcie swojej pracy próbowali zachęcać do pracy z EPJ swoich kolegów i koleżanki uczące w innych klasach, co osiągało różne efekty, od odmowy i braku zainteresowania po współuczestniczenia w pracy z prezentowanym narzędziem.

Wykres 18. Doświadczenie pracy z EPJ w pracy z uczniami

Zdecydowana większość nauczycieli (88%) oceniło EPJ jako przydatną pomoc dydaktyczną. Tylko 3% krytycznie oceniła materiał a 9% nie wypowiedziało się na ten temat.

76% respondentów zamierza kontynuować pracę z tym dokumentem, 18% nie wie czy podejmie dalszą pracę z portfolio, a 6% stanowczo odrzuca możliwość dalszej pracy z EPJ.

Analizując potrzeby nauczycieli w zakresie uzyskania pomocy w pracy z EPJ można zauważyć, że nauczyciele oczekują większej ilości materiałów wspomagających prace z EPJ, a także szkoleń z tego zakresu. Jedna czwarta nauczycieli chciałaby mieć możliwość korzystania z forum, na którym mogliby wymieniać doświadczenia na temat pracy z EPJ z innymi osobami. Zorganizowanie takiego miejsca dyskusji i wymiany doświadczeń z pewnością byłoby dużą pomocą dla nauczycieli.

5.3 Wnioski

Dla biorących udział w projekcie nauczycieli i ich uczniów praca z EPJ stanowiła duże wyzwanie. Ograniczenia czasowe, konieczność realizacji treści programowych i materiału podręcznikowego, trudności organizacyjne utrudniały planowanie i prowadzenie zajęć.

Nauczyciele nie zawsze prawidłowo rozpoznali prezentowane im narzędzie dydaktyczne, a zobowiązanie do stosowania go na zajęciach mogło być realizowane kosztem dużej pracy własnej. Mieli również problemy z zaprezentowaniem Europejskiego Portfolio Językowego uczniom, może ze względu na fakt, że dla wielu z nich samych było ono nowością. Widoczna jest więc konieczność pełniejszej prezentacji narzędzia, tak aby założenia pracy oraz cele były dla uczących oczywiste, a metody i formy pracy z EPJ nie stanowiły zagadki.

Jednakże w większości swoich wypowiedzi nauczyciele podkreślają użyteczność narzędzia i pozytywny wpływ pracy z nim, zarówno na ich własny warsztat pracy oraz jej efektywność, jak i na wzrost kompetencji uczniów. Rozpoznanie potrzeb i możliwości językowych uczniów prowadzi do indywidualizacji procesu nauczania. Uczniowie pracujące z EPJ wykazują się większym zmotywowaniem, zaangażowaniem we własne kształcenie, samodzielnością, angażują w naukę nie tylko swój potencjał intelektualny, ale także inne umiejętności oraz możliwości (emocje, wykorzystanie cech inteligencji wielorakiej itd.) W osobistych refleksjach uczestniczki programu czytamy: „Człowiek uczy się przez całe życie. Warto korzystać z pomocy, jaką jest EPJ. Jestem dumna, że pracujemy z EPJ! Cieszę się, że służy mi, ale przede wszystkim uczniom! Dostrzegam korelacje między podręcznikiem, z którego korzystamy a EPJ, które jest dopełnieniem w procesie nauczania. W nauczaniu języka rosyjskiego kładę nacisk na samoświadomość, samoocenę i wdrażanie do samoedukacji uczniów. Podkreślam, jak ważna jest nauka wszędzie i zawsze, a nie tylko tu, na danej godzinie lekcyjnej!” (Świdarska Agata, niepublikowana praca konkursowa „Moje osobiste refleksje na temat Europejskiego Portfolio Językowego w praktyce”).

Praca z EPJ, według ankietowanych nauczycieli przynosi lepsze wyniki nauczania oraz uczenia się, wdraża uczniów do przejmowania odpowiedzialności za własną pracę. Jak pisze jedna z uczestniczek programu: „praca z EPJ przyczynia się do zmiany w myśleniu, do głębszej refleksji nauczyciela i ucznia, ale to nie jest proces krótki. Efekty wdrażania tego narzędzia będą owocowały w przyszłości”.

Bibliografia

Bajorek A., Bartosz-Przybyło I., Pamuła M., Sikora-Banasik D., 2006. Europejskie portfolio językowe dla dzieci od 6 do 10 lat, Warszawa: CODN.

Chodoń I., Ziętkiewicz E., 2003. Jak oceniać w kształceniu zintegrowanym. Wrocław-Warszawa: Wydawnictwa Szkolne PWN.

Czura A., 2008. Jak oceniać i motywować uczniów: stosowanie metod oceniania ciągłego w klasie W: A. Michońska-Stadnik, Z. Wąsik (red.). Nowe spojrzenia na motywację w dydaktyce języków obcych. *Philologica Wratislaviensia: Acta et Studia*, Vol.2.1

Pamuła M., Bajorek A., Bartosz-Przybyło I., Sikora-Banasik D., 2006. Europek na zajęciach języków, Poradnik dla nauczycieli i rodziców, Warszawa: CODN.

Pawlak M., Bartczak E., Lis Z. i Marciniak I., 2006. Europejskie portfolio językowe dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów. (Wydanie I). Warszawa: Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli.

Pawlak M., 2006. „Kompetencja strategiczna i strategie komunikacyjne na lekcjach języka obcego”. *Języki Obce w Szkole* 4/2006. 35-45.

Pawlak M., 2006a: Autonomia ucznia a europejskie portfolio językowe dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów. *Języki Obce w Szkole* 1, 42–49.

Pawlak M., Marciniak I., Lis Z. i Bartczak E., 2006. Jak samodzielnie poznawać języki i kultury? Przewodnik metodyczny dla nauczycieli do Europejskiego portfolio językowego dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów. Warszawa: Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli.

Pawlak M., 2006. „Europejskie portfolio językowe dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów w badaniach pilotażowych - opinie, uwagi, sugestie”. *Języki Obce w Szkole* 5/2006. 63-74.

Pawlak M., I. Marciniak, Z. Lis i E. Bartczak, 2006. Jak samodzielnie poznawać języki i kultury? Przewodnik metodyczny dla nauczycieli do Europejskiego portfolio językowego dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów. Warszawa: Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli.

Pawlak M. 2006. „Europejskie portfolio językowe dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów w badaniach pilotażowych - opinie, uwagi, sugestie”. *Języki Obce w Szkole* 5/2006. 63-74.

Rada Europy, 2003. Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie (2003), Warszawa: CODN.

Zarębska J., 2010. Raport: Nauczyciele we wrześniu 2009 roku. Stan i struktura zatrudnienia. Warszawa: ORE.

RAPORT

